

Securitization of Migration in Iran and Türkiye: A Comparative Analysis within the Framework of the Regional Security Complex

Rahman Hariri¹ | Samira Behrouz²

1. Assistant Professor, Department of Social Science, Faculty of Political Science and International Relations, University of Razi, Kermanshah, Iran. Corresponding Author, E-mail: r.hariri@razi.ac.ir
2. M.A. in Political Science, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Kharazmi, Tehran, Iran. E-mail: samirabehrouz2@gmail.com

Article Info	Extended Abstract
Article type: Research Article	Objective: Iran and Turkey are among the countries that have been exposed to large-scale migration flows over the past few decades. Iran, especially following the political, military, and social developments in Afghanistan, has faced various waves of Afghan immigrants and asylum seekers. Turkey, after the outbreak of the Syrian crisis in 2011, became one of the most important destinations for population displacement in its vicinity and, alongside Syrian asylum seekers, has also faced flows of migrants and asylum seekers from other countries. Despite the similarity of the two countries in terms of being located near crisis centers, their geographical position, being situated on important population movement routes, and continuous exposure to issues related to border control, their migration experience and the way they confront this phenomenon are not the same. Differences in legal and institutional structures, domestic political conditions, demographic characteristics of migrants, government policies, and host society reactions have created different paths for managing and representing migration in the two countries. The significance of the issue took on new dimensions in 2026 with the intensification of security and military crises around Iran. The military confrontation between the United States and Israel against Iran, in addition to creating widespread security and social pressures, coincided with an increase in the return and deportation of Afghan nationals from Iran. This situation showed that security crises can affect migration policies, border control, and the way the migrant population is defined and managed. However, the article does not seek to establish a definitive and one-way relationship between military crisis and migration policies; rather, it considers this development as an important context for examining the intensification of threat perception and the increased capacity for the securitization of migration. The analytical framework of the research, derived from a conceptual combination of the Copenhagen School and regional security complex theory, rests on four components: migration drivers (war, political instability, and insecurity in origin countries), the securitization process (transforming migration from an ordinary issue into a security problem), the social sector of security (identity, cohesion and social order, and access to resources and services as the locus of threat perception), and the regional context (geography, shared borders, interdependence, and patterns of amity/enmity). On this basis, the research seeks to answer how and through what mechanisms migration becomes securitized in Iran and Turkey, and how geographical proximity, security interdependence, and the position of these two countries in the regional security complex affect this process,
Article history: Received: 07 May 2026 Received in revised form: 15 August 2026 Accepted: 16 August 2026 Published online: 18 September 2026	
Keywords: <i>Migration,</i> <i>securitization, migration</i> <i>diplomacy, Iran, Turkey.</i>	

and comparatively, why despite both countries facing large-scale migration flows, the intensity, arena, and instruments of the securitization of migration are not the same in them.

Methodology: This research was conducted with a qualitative approach using the comparative case study method, and its aim is to explain and compare the process of securitization of migration in Iran and Turkey with a focus on the social dimension of security. Social security was chosen because migration in both countries, in connection with issues such as social cohesion, collective identity, public order, sense of security, relations between the host society and migrants, and access to public resources and services, has found the capacity to become a security issue; therefore, unlike examining all dimensions of security simultaneously, the research limits the scope of analysis to social security. The unit of analysis is the process of securitization of migration, and the cases studied are Iran and Turkey; in Iran, the focus is on the presence and movement of Afghan migrants and asylum seekers, and in Turkey, on Syrian asylum seekers and the way this phenomenon is represented and managed in official and social policies and discourses. Data were collected documentarily and through library sources, including books, scientific articles, laws and official documents, reports of governmental and international institutions, and credible media sources, and were categorized and analyzed within a common framework. Data analysis is conducted based on the securitization concepts of the Copenhagen School and regional security complex theory, examining the representation of migration as a threat, control policies, social reactions, conditions of origin countries, and the role of the surrounding environment.

Findings: Based on the findings of the research, Buzan and Wæver's regional security complex theory provides a suitable framework for explaining this situation, because migration in Iran and Turkey cannot be analyzed merely at the national level. The developments in Afghanistan and Syria have shown that insecurity in one political unit can create direct security consequences for neighboring countries; therefore, migration should be considered one of the manifestations of the spillover of regional crises and part of the shared security dynamics among regional countries. In this framework, migration management is not possible merely through restrictive domestic policies or border security measures; rather, it requires the formation of regional cooperation mechanisms. Migration diplomacy can be one of the important tools in this regard, because through coordination among origin countries, destination countries, and international organizations, it provides grounds such as information exchange, border management, regulation of residency policies, support for voluntary return, reduction of illegal migration, and enhancement of regional cooperation capacities.

Conclusion: This study shows that migration in Iran and Turkey is not an inherent threat, but a multidimensional phenomenon whose consequences are determined by the way it is managed politically, socially, and security-wise. Accordingly, the desirable approach to confronting this issue is a transition from mere securitization toward comprehensive management, regional cooperation, and policies based

on regulation, integration, and diplomatic coordination; an approach that, while preserving states' security considerations, can prevent migration from becoming a sustainable source of tension in the regional security complex.

Cite this article: Hariri, B & Behrouz, S. (2026). Securitization of Migration in Iran and Türkiye: A Comparative Analysis within the Framework of the Regional Security Complex. *Biopolitics and Development*, 2 (2), 43-68. DOI: [10.22034/jbpd.2026.145820.1041](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145820.1041)

DOI: [10.22034/jbpd.2026.145820.1041](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145820.1041)

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan Press.

امنیتی سازی مهاجرت در ایران و ترکیه: تحلیل تطبیقی در چارچوب مجموعه امنیتی - منطقه ای

رحمان حریری^۱ | سمیرا بهروز^۲^۱. استادیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. نویسنده مسئول، رایانامه: r.hariri@razi.ac.ir^۲. کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: samirabehrouz2@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده مبسوط
نوع مقاله:	هدف: ایران و ترکیه از جمله کشورهایی هستند که طی چند دهه گذشته در معرض جریان های گسترده مهاجرتی قرار داشته اند. ایران، به ویژه در پی تحولات سیاسی، نظامی و اجتماعی افغانستان، با موج های مختلف ورود مهاجران و پناهجویان افغانستانی مواجهه بوده است. ترکیه نیز پس از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، به یکی از مهمترین مقاصد جابه جایی جمعیت در پیرامون خود تبدیل شده و در کنار پناهجویان سوریه، با جریان هایی از مهاجران و پناهجویان سایر کشورها نیز مواجهه بوده است. با وجود شباهت دو کشور از حیث قرار گرفتن در مجاورت کانون های بحران، موقعیت جغرافیایی، قرار گرفتن در مسیرهای مهم جابه جایی جمعیت و مواجهه مستمر با مسائل مرتبط با کنترل مرزها، تجربه مهاجرتی و شیوه مواجهه آنها با این پدیده یکسان نیست. تفاوت در ساختارهای حقوقی و نهادی، شرایط سیاسی داخلی، ویژگی های جمعیتی مهاجران، سیاست های دولت ها و واکنش های جامعه میزبان، مسیرهای متفاوتی را برای مدیریت و بازنمایی مهاجرت در دو کشور ایجاد کرده است. اهمیت مسئله در سال ۲۰۲۶ با تشدید بحران های امنیتی و نظامی پیرامون ایران ابعاد تازه ای پیدا کرده است. رویارویی نظامی میان امریکا و اسرائیل علیه ایران، علاوه بر ایجاد فشارهای گسترده امنیتی و اجتماعی، با افزایش بازگشت و اخراج اتباع افغانستانی از ایران همزمان شد. این وضعیت نشان داد که بحران های امنیتی می توانند بر سیاست های مهاجرتی، کنترل مرزی و نحوه تعریف و مدیریت جمعیت مهاجر اثر بگذارند. با این حال، مقاله درصدد برقراری رابطه ای قطعی و یکسویه میان بحران نظامی و سیاست های مهاجرتی نیست، بلکه این تحول را به عنوان زمینه مهمی برای بررسی تشدید ادراک تهدید و افزایش ظرفیت امنیتی شدن مهاجرت مورد توجه قرار می دهد. چارچوب تحلیلی پژوهش، برآمده از ترکیب مفهومی مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای، بر چهار مؤلفه استوار است: محرک های مهاجرت (جنگ، بی ثباتی سیاسی و ناامنی در کشورهای مبدأ)، فرایند امنیتی سازی (تبدیل مهاجرت از موضوعی عادی به مسئله ای امنیتی)، بخش اجتماعی امنیت (هویت، انسجام و نظم اجتماعی، و دسترسی به منابع و خدمات به عنوان کانون ادراک تهدید)، و بستر منطقه ای (جغرافیا، مرزهای مشترک، وابستگی متقابل و الگوهای دوستی/دشمنی). بر این مبنا، پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش است که مهاجرت چگونه و از طریق چه سازوکارهایی در ایران و ترکیه امنیتی می شود و نزدیکی جغرافیایی، وابستگی متقابل امنیتی و جایگاه این دو کشور در مجموعه امنیتی منطقه چگونه بر این فرایند اثر می گذارند و در سطح تطبیقی، چرا با وجود مواجهه هر دو کشور با جریان های گسترده مهاجرتی، شدت، عرصه و ابزار امنیتی شدن مهاجرت در آنها یکسان نیست.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۱۷	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۲۴	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۵	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۲۷	
کلیدواژه ها:	
مهاجرت، امنیتی سازی،	
دیپلماسی مهاجرت، ایران،	
ترکیه.	
روش:	این پژوهش با رویکردی کیفی و با استفاده از روش مقایسه تطبیقی موردی انجام شده و هدف آن تبیین و مقایسه فرایند امنیتی شدن مهاجرت در ایران و ترکیه با تمرکز بر بُعد اجتماعی امنیت است.

انتخاب امنیت اجتماعی به این دلیل صورت گرفته است که مهاجرت در هر دو کشور، در پیوند با موضوعاتی مانند انسجام اجتماعی، هویت جمعی، نظم عمومی، احساس امنیت، روابط میان جامعه میزبان و مهاجران و دسترسی به منابع و خدمات عمومی، ظرفیت تبدیل شدن به مسئله‌ای امنیتی را پیدا کرده است؛ از این رو، پژوهش برخلاف بررسی هم‌زمان همه ابعاد امنیت، دامنه تحلیل را به امنیت اجتماعی محدود کرده است. واحد تحلیل، فرایند امنیتی شدن مهاجرت و واحدهای مورد مطالعه، ایران و ترکیه هستند؛ در ایران تمرکز بر حضور و جابه‌جایی مهاجران و پناهیجویان افغانستانی و در ترکیه بر پناهیجویان سوری و نحوه بازنمایی و مدیریت این پدیده در سیاست‌ها و گفتمان‌های رسمی و اجتماعی است. داده‌ها به شیوه اسنادی - کتابخانه‌ای از طریق کتاب‌ها، مقالات علمی، قوانین و اسناد رسمی، گزارش‌های نهادهای دولتی و بین‌المللی و منابع معتبر رسانه‌ای گردآوری و در چارچوبی مشترک دسته‌بندی و تحلیل شده‌اند. تحلیل داده‌ها بر اساس مفاهیم امنیتی‌سازی مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای انجام می‌شود و در آن نحوه بازنمایی مهاجرت به عنوان تهدید، سیاست‌های کنترلی، واکنش‌های اجتماعی، شرایط کشورهای مبدأ و نقش محیط پیرامونی بررسی می‌شود.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های پژوهش، نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای بوزان و ویور چارچوب مناسبی برای تبیین این وضعیت فراهم می‌کند؛ زیرا مهاجرت در ایران و ترکیه را نمی‌توان صرفاً در سطح ملی تحلیل کرد. تحولات افغانستان و سوریه نشان داده است که ناامنی در یک واحد سیاسی می‌تواند پیامدهای امنیتی مستقیمی برای کشورهای همجوار ایجاد کند؛ بنابراین، مهاجرت را باید یکی از نمودهای سرریز بحران‌های منطقه‌ای و بخشی از پویای امنیتی مشترک میان کشورهای منطقه دانست. در این چارچوب، مدیریت مهاجرت صرفاً از طریق سیاست‌های محدودکننده داخلی یا اقدامات امنیت مرزی میسر نیست، بلکه نیازمند شکل‌گیری سازوکارهای همکاری منطقه‌ای است. دیپلماسی مهاجرت می‌تواند یکی از ابزارهای مهم در این زمینه باشد؛ زیرا از طریق هماهنگی میان کشورهای مبدأ، مقصد و سازمان‌های بین‌المللی، زمینه‌هایی چون تبادل اطلاعات، مدیریت مرزها، تنظیم سیاست‌های اقامتی، حمایت از بازگشت داوطلبانه، کاهش مهاجرت غیرقانونی و ارتقای ظرفیت‌های همکاری منطقه‌ای را فراهم می‌سازد.

نتیجه: پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مهاجرت در ایران و ترکیه تهدیدی ذاتی نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی است که پیامدهای آن را نحوه مدیریت سیاسی، اجتماعی و امنیتی‌اش تعیین می‌کند. بر این اساس، رویکرد مطلوب برای مواجهه با این مسئله، گذار از امنیتی‌سازی صرف به سمت مدیریت جامع، همکاری منطقه‌ای و سیاست‌های مبتنی بر تنظیم، ادغام و هماهنگی دیپلماتیک است؛ رویکردی که ضمن حفظ ملاحظات امنیتی دولت‌ها، می‌تواند از تبدیل مهاجرت به منبعی پایدار برای تنش در مجموعه امنیتی منطقه‌ای جلوگیری کند.

استناد: حریری، رحمان و بهروز، سمیرا. (۱۴۰۵). امنیتی‌سازی مهاجرت در ایران و ترکیه: تحلیل تطبیقی در چارچوب مجموعه امنیتی - منطقه‌ای. زیست سیاست و توسعه، ۲ (۲)، ۴۳-۶۸. DOI: [10.22034/jbpd.2026.145820.1041](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145820.1041)

DOI: [10.22034/jbpd.2026.145820.1041](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145820.1041)

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه کردستان.

۱. مقدمه

مهاجرت‌های اجباری و جابه‌جایی‌های گسترده جمعیتی طی سال‌های اخیر به یکی از مسائل مهم سیاست‌گذاری دولت‌ها و جوامع تبدیل شده است. جنگ، بی‌ثباتی سیاسی، فروپاشی نظم داخلی، ناامنی، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی و استمرار منازعات مسلحانه در برخی کشورهای مبدأ، میلیون‌ها نفر را ناگزیر به ترک محل سکونت خود و جست‌وجوی امنیت و شرایط مناسب‌تر زندگی در کشورهای دیگر کرده است. پیامدهای این جابه‌جایی‌ها نیز صرفاً به حوزه انسانی محدود نمانده و در کشورهای مقصد، موضوعاتی همچون کنترل مرزها، وضعیت اقامت، اشتغال، مسکن، آموزش، بهداشت، دسترسی به خدمات عمومی، نظم اجتماعی، انسجام اجتماعی و سیاست داخلی را تحت تأثیر قرار داده است. در چنین شرایطی، مهاجرت می‌تواند از یک موضوع جمعیتی و اجتماعی به مسئله‌ای سیاسی و در مواردی امنیتی تبدیل شود و در نتیجه، شیوه مواجهه دولت و جامعه میزبان با آن تغییر کند.

ایران و ترکیه از جمله کشورهایی هستند که طی چند دهه گذشته در معرض جریان‌های گسترده مهاجرتی قرار داشته‌اند. ایران، به‌ویژه در پی تحولات سیاسی، نظامی و اجتماعی افغانستان، با موج‌های مختلف ورود مهاجران و پناهیویان افغانستانی مواجه بوده است. ترکیه نیز پس از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، به یکی از مهمترین مقاصد جابه‌جایی جمعیت در پیرامون خود تبدیل شده و در کنار پناهیویان سوری، با جریان‌هایی از مهاجران و پناهیویان سایر کشورها نیز مواجه بوده است. با وجود شباهت دو کشور از حیث قرار گرفتن در مجاورت کانون‌های بحران، موقعیت جغرافیایی، قرار گرفتن در مسیرهای مهم جابه‌جایی جمعیت و مواجهه مستمر با مسائل مرتبط با کنترل مرزها، تجربه مهاجرتی و شیوه مواجهه آنها با این پدیده یکسان نیست. تفاوت در ساختارهای حقوقی و نهادی، شرایط سیاسی داخلی، ویژگی‌های جمعیتی مهاجران، سیاست‌های دولت‌ها و واکنش‌های جامعه میزبان، مسیرهای متفاوتی را برای مدیریت و بازنمایی مهاجرت در دو کشور ایجاد کرده است.

اهمیت مسئله در سال ۲۰۲۶ با تشدید بحران‌های امنیتی و نظامی پیرامون ایران ابعاد تازه‌ای پیدا کرده است. رویارویی نظامی میان امریکا و اسرائیل علیه ایران، علاوه بر ایجاد فشارهای گسترده امنیتی و اجتماعی، با افزایش بازگشت و اخراج اتباع افغانستانی از ایران همزمان شد. این وضعیت نشان داد که بحران‌های امنیتی می‌توانند بر سیاست‌های مهاجرتی، کنترل مرزی و نحوه تعریف و مدیریت جمعیت مهاجر اثر بگذارند. با این حال، مقاله درصدد برقراری رابطه‌ای قطعی و یک‌سویه میان بحران نظامی و سیاست‌های مهاجرتی نیست، بلکه این تحول را به‌عنوان زمینه مهمی برای بررسی تشدید ادراک تهدید و افزایش ظرفیت امنیتی‌شدن مهاجرت مورد توجه قرار می‌دهد.

مسئله اصلی پژوهش از همین نقطه آغاز می‌شود. آنچه نیازمند بررسی است، صرف وجود مهاجرت یا حتی برخی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی آن نیست؛ بلکه فرایندی است که طی آن مهاجرت در یک زمینه سیاسی، اجتماعی و امنیتی مشخص، به‌عنوان تهدید یا مسئله‌ای نیازمند اقدامات امنیتی بازتعریف می‌شود. به بیان دیگر، حضور مهاجران به‌خودی خود به معنای ایجاد ناامنی نیست و نمی‌توان جرم، خشونت یا بی‌ثباتی را به ملیت، قومیت یا پیشینه مهاجران نسبت داد. آنچه در این پژوهش اهمیت دارد، نحوه شکل‌گیری و بازنمایی ادراک تهدید، نقش دولت‌ها و سایر بازیگران در تولید گفتمان‌های امنیتی و تبدیل موضوع مهاجرت به مسئله‌ای با اولویت امنیتی است. در این میان، امنیت اجتماعی جایگاه محوری دارد؛ زیرا مهاجرت در برخی شرایط می‌تواند در گفتمان‌های سیاسی و اجتماعی با موضوعاتی مانند

انسجام اجتماعی، نظم عمومی، احساس امنیت، روابط میان گروه‌های اجتماعی، هویت جمعی، اشتغال، رقابت بر سر منابع و دسترسی به خدمات عمومی پیوند داشته باشد. هنگامی که این پیوندها به گونه‌ای بازنمایی شوند که حضور مهاجران، تهدیدی برای نظم، انسجام یا ویژگی‌های بنیادین جامعه تلقی شود، زمینه برای امنیتی‌شدن مهاجرت فراهم می‌گردد.

از سوی دیگر، مهاجرت پدیده‌ای فرامرزی است و نمی‌توان فرایند امنیتی‌شدن آن را صرفاً در چارچوب سیاست داخلی کشورهای مقصد مطالعه کرد. بحران‌های افغانستان و سوریه نشان داده‌اند که جنگ و بی‌ثباتی سیاسی در یک کشور می‌تواند در مدت کوتاهی به جابه‌جایی گسترده جمعیت و در نتیجه به فشارهای سیاسی، اجتماعی و امنیتی در کشورهای همسایه منجر شود. مرزها در این میان نقش مهمی دارند، اما امنیت مرزی با امنیت اجتماعی یکسان نیست. کنترل گذرگاه‌ها، مقابله با ورود غیرقانونی، مدیریت عبور و مرور و مقابله با قاچاق در زمره مسائل امنیت مرزی قرار می‌گیرند؛ در حالی که امنیت اجتماعی بیشتر به حفظ انسجام، هویت و نظم اجتماعی مربوط است. از این رو در این پژوهش امنیت مرزی به عنوان یکی از زمینه‌ها و سازوکارهای مؤثر بر مدیریت مهاجرت و تشدید یا کاهش فرایند امنیتی‌شدن مورد توجه قرار می‌گیرد، نه به عنوان جایگزینی برای امنیت اجتماعی.

بر این اساس، پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و تطبیقی، در پی پاسخ به این پرسش اصلی است که: مهاجرت چگونه و از طریق چه سازوکارهایی در ایران و ترکیه امنیتی شده است و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در فرایند امنیتی شدن مهاجرت در دو کشور وجود دارد؟ در راستای پاسخ به این پرسش، مقاله به بررسی نقش شرایط امنیتی کشورهای مقصد، تحولات کشورهای مبدأ، سیاست‌های دولت‌ها، ادراکات و گفتمان‌های اجتماعی، سازوکارهای مدیریت مهاجرت و جایگاه مرزها در شکل‌گیری و تشدید امنیتی‌شدن مهاجرت می‌پردازد. تمرکز اصلی بر امنیت اجتماعی است و سایر ابعاد امنیتی تنها در حدی مورد توجه قرار می‌گیرند که برای تبیین فرایند امنیتی شدن مهاجرت و مقایسه دو مورد ضروری باشند.

از منظر سیاست‌گذاری، امنیتی‌شدن مهاجرت، اگر بدون سازوکارهای همکاری و مدیریت مشترک دنبال شود، می‌تواند به تشدید بی‌اعتمادی، افزایش فشارهای اجتماعی، گسترش اقدامات یک‌جانبه و انتقال مسئله از یک کشور به کشور دیگر منجر شود. از این رو در کنار بررسی فرایند امنیتی‌شدن، پژوهش حاضر به امکان استفاده از دیپلماسی مهاجرت^۱ به عنوان سازوکاری برای همکاری میان دولت‌ها نیز توجه می‌کند. مراد از دیپلماسی مهاجرت در این مقاله، استفاده از ابزارهای مذاکره، توافقات دوجانبه و چندجانبه، هماهنگی مرزی، ترتیبات مربوط به پذیرش و بازگشت و همکاری در مدیریت جابه‌جایی‌های فرامرزی برای کاهش تعارضات و مدیریت مشترک پیامدهای مهاجرت است. بنابراین، دیپلماسی مهاجرت نه به عنوان نظریه اصلی، بلکه به عنوان برون‌داد سیاستی و سازوکار احتمالی همکاری در برابر پیامدهای امنیتی شدن مهاجرت مورد توجه قرار می‌گیرد.

در نهایت، اهمیت این پژوهش در آن است که مهاجرت را نه به عنوان پدیده‌ای ذاتاً تهدیدزا، بلکه به عنوان موضوعی می‌نگرد که در شرایط سیاسی و امنیتی خاص می‌تواند از طریق فرایندهای گفتگویی، سیاسی و نهادی امنیتی شود. مطالعه تطبیقی ایران و ترکیه این امکان را فراهم می‌سازد که علاوه بر شناسایی عوامل مؤثر بر این فرایند، تفاوت

^۱ Migration Diplomacy

میان دو الگوی مواجهه با مهاجرت و ظرفیت‌های متفاوت آنها برای مدیریت مسئله از طریق سازوکارهای داخلی و همکاری‌های بین‌دولتی، از جمله دیپلماسی مهاجرت، آشکار شود

۲. مبانی نظری

۱.۲. مکتب کپنهاگ و مفهوم امنیتی‌سازی^۱

مکتب کپنهاگ با گسترش مفهوم سنتی امنیت از تمرکز صرف بر تهدیدهای نظامی و سیاسی، امنیت را در چندین بخش به‌هم‌پیوسته بررسی می‌کند. بوزان، ویور و دو وایلد، امنیت را در پنج بخش نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی صورت‌بندی کرده‌اند و بر این نکته تأکید دارند که مسائل امنیتی لزوماً از ابتدا و ذاتاً «امنیتی» نیستند، بلکه می‌توانند از طریق فرایندهای سیاسی و گفتمانی به موضوعات امنیتی تبدیل شوند (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998: 1–5, 21–23). «امنیت» بیش از آنکه صرفاً توصیف یک وضعیت عینی باشد، نتیجه فرایندی است که در آن یک بازیگر یا کنشگر سیاسی، موضوعی را به‌مثابه تهدیدی وجودی برای یک «موضوع مرجع» معرفی می‌کند و از این طریق زمینه را برای اتخاذ اقدامات فوق‌العاده یا اولویت‌های خاص سیاسی فراهم می‌سازد. بنابراین، امنیتی‌سازی را می‌توان فرایند انتقال یک موضوع از حوزه سیاست عادی به حوزه امنیت و توجیه اقدامات ویژه برای مقابله با آن دانست (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998: 23–26).

در این چارچوب، مفهوم «امنیت اجتماعی» اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا موضوع مرجع امنیت در این بخش نه صرفاً دولت، بلکه هویت جمعی و استمرار الگوهای بنیادین زندگی اجتماعی است. بوزان، ویور و دو وایلد امنیت اجتماعی را با استمرار و حفظ الگوهای هویتی، از جمله زبان، فرهنگ، مذهب و هویت ملی مرتبط می‌دانند (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998: 119–121). از این رو مهاجرت زمانی در بخش اجتماعی به مسئله امنیتی تبدیل می‌شود که حضور یا جابه‌جایی جمعیت مهاجر در گفتمان‌ها و سیاست‌های رسمی یا اجتماعی، به‌عنوان تهدیدی برای استمرار هویت، انسجام و نظم اجتماعی صورت‌بندی شود؛ نه اینکه صرف حضور مهاجران به خودی خود تهدید امنیتی تلقی شود. این تمایز برای پژوهش حاضر اهمیت اساسی دارد، زیرا هدف مطالعه، اثبات رابطه ذاتی میان مهاجرت و ناامنی نیست، بلکه بررسی چگونگی و میزان امنیتی‌شدن مهاجرت و نحوه بازنمایی آن به‌عنوان تهدیدی اجتماعی در ایران و ترکیه است.

۲.۲. نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای^۲

نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای در امتداد رویکرد موسوم به مطالعات امنیتی نوین و در پیوند با مکتب کپنهاگ شکل گرفته است. بوزان و ویور بر این باورند که امنیت دولت‌ها را نمی‌توان صرفاً در سطح ملی و به‌صورت منفک از محیط پیرامونی آنها بررسی کرد؛ زیرا تهدیدها، برداشت‌های امنیتی و فرایندهای امنیتی‌سازی غالباً از مرزهای ملی عبور می‌کنند و در قالب الگوهای منطقه‌ای درهم‌تنیده می‌شوند (Buzan & Wæver, 2003: 3–5). بر همین اساس، مجموعه امنیتی منطقه‌ای به مجموعه‌ای از واحدها اطلاق می‌شود که در آن فرایندهای امنیتی‌سازی و امنیت‌زدایی به

^۱. The Copenhagen School and the Concept of Securitization

^۲. Regional Security Complex Theory

اندازه‌ای به یکدیگر وابسته‌اند که مسائل امنیتی آنها را نمی‌توان به‌صورت جداگانه و مستقل از یکدیگر تحلیل کرد (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998: 201)

نقطه عزیمت این نظریه، اهمیت «نزدیکی جغرافیایی» و «وابستگی متقابل امنیتی» است. از دیدگاه بوزان و ویور، بیشتر تهدیدها و فرایندهای امنیتی در فاصله‌های جغرافیایی نزدیک با شدت و سرعت بیشتری منتقل می‌شوند و در نتیجه، امنیت در سطح منطقه‌ای به‌صورت خوشه‌های نسبتاً متراکم شکل می‌گیرد (Buzan & Wæver, 2003: 4). بدین ترتیب، همسایگی، مرزهای مشترک، تعاملات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و نیز برداشت‌های متقابل از تهدید، در ایجاد ساختارهای منطقه‌ای امنیت نقش تعیین‌کننده دارند. در این چارچوب، منطقه صرفاً یک واحد جغرافیایی نیست، بلکه فضایی اجتماعی و سیاسی است که در آن الگوهای دوستی، دشمنی و رقابت، روابط امنیتی میان بازیگران را شکل می‌دهند (Buzan & Wæver, 2003: 40-43).

بوزان و ویور همچنین تأکید دارند که تحلیل مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای محدود به بخش نظامی نیست و می‌تواند بخش‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را نیز دربرگیرد. این گسترش نظری به پژوهشگر امکان می‌دهد تا بررسی کند که آیا وابستگی متقابل امنیتی در بخش‌های مختلف، درون یک منطقه به یک شکل عمل می‌کند یا خیر (Buzan & Wæver, 2003). در همین راستا، «الگوهای دوستی و دشمنی» و «ساخت اجتماعی» از عناصر مهم در تبیین پویایی امنیت منطقه‌ای‌اند؛ زیرا امنیت تنها محصول توزیع مادی قدرت نیست، بلکه به ادراکات، هویت‌ها، برداشت از تهدید و نحوه تفسیر رفتار سایر بازیگران نیز وابسته است (Buzan & Wæver, 2003: 44-50).

۳.۲. نسبت مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای با مسئله مهاجرت

پیوند میان مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای برای تحلیل مهاجرت در این پژوهش اهمیتی بنیادین دارد: مکتب کپنهاگ توضیح می‌دهد که چگونه موضوعی عمومی مانند مهاجرت به مسئله‌ای امنیتی بدل می‌شود، و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای تبیین می‌کند که چرا این فرایند در یک محیط جغرافیایی مشخص، پیامدهایی فرامرزی و منطقه‌ای می‌یابد. به بیان دیگر، اولی سازوکار تولید «تهدید» را روشن می‌سازد و دومی بستر منطقه‌ای و شبکه وابستگی متقابلی را که این فرایند در آن شکل می‌گیرد. بر این اساس، مهاجرت در این مطالعه پدیده‌ای ذاتاً تهدیدزا انگاشته نمی‌شود؛ بلکه محور بررسی، فرایندی است که در آن ورود، اقامت، جابه‌جایی یا بازگشت مهاجران و پناهندگان، در گفتمان‌های سیاسی، رسانه‌ای و اجتماعی ایران و ترکیه، به موضوعاتی چون فشار بر منابع عمومی، اشتغال، خدمات اجتماعی، نظم شهری، کنترل مرزها، هویت ملی و انسجام اجتماعی پیوند می‌خورد و بدین طریق در معرض امنیتی شدن قرار می‌گیرد. بنابراین، واحد تحلیل، «مهاجر» به‌عنوان فرد یا گروه نیست، بلکه گفتمان‌ها، سیاست‌ها و اقدامات امنیتی‌شده مرتبط با مهاجرت‌اند.

ایران و ترکیه، به‌عنوان دو بازیگر مجموعه امنیتی منطقه‌ای که در دهه‌های اخیر با جریان‌های گسترده مهاجرت اجباری و نامنظم مواجه بوده‌اند، مورد‌های مناسبی برای مقایسه‌اند؛ هرچند مسیرهای امنیتی‌شدن مهاجرت در آنها یکسان نیست. در ایران، این بحث عمدتاً حول جابه‌جایی گسترده اتباع افغانستانی و پیوند آن با کنترل مرزی، بازار کار، خدمات عمومی و انسجام اجتماعی شکل گرفته؛ در ترکیه نیز حضور گسترده پناهندگان سوری با سیاست‌های

مرزی، تحولات جمعیتی، مباحث انتخاباتی و روابط با اروپا گره خورده است. مقایسه این دو مورد امکان می دهد بررسی شود که چگونه یک پدیده مشترک — مهاجرت فرامرزی — در دو بستر سیاسی و اجتماعی متفاوت، به شیوه های متفاوتی امنیتی می شود.

۴.۲. جایگاه مرز و سطح منطقه ای در چارچوب تحلیلی پژوهش

با وجود آنکه تمرکز اصلی پژوهش بر «امنیت اجتماعی» است، مرز در این مطالعه صرفاً یک خط جغرافیایی تلقی نمی شود؛ بلکه به عنوان نقطه تماس میان پویش های داخلی و خارجی در نظر گرفته می شود. نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای نشان می دهد که نزدیکی جغرافیایی و تعاملات فرامرزی می توانند وابستگی های امنیتی را تشدید کنند؛ بنابراین، مرز ایران با افغانستان و مرز ترکیه با سوریه، زمینه مهمی برای انتقال و بازتولید پویش های امنیتی هستند (Buzan & Wæver, 2003: 4-5) با این حال، نباید امنیت مرزی را با امنیت اجتماعی یا امنیت داخلی یکسان دانست. امنیت مرزی بیشتر ناظر بر کنترل جریان های عبوری، مدیریت گذرگاه ها، مقابله با قاچاق و ورود غیرقانونی و حفاظت از تمامیت سرزمینی است، در حالی که امنیت اجتماعی بر حفظ هویت و انسجام اجتماعی تمرکز دارد. در پژوهش حاضر، امنیت مرزی به عنوان زمینه و سازوکار واسط در فرایند امنیتی شدن مهاجرت مورد توجه قرار می گیرد، نه به عنوان جایگزین امنیت اجتماعی.

از همین منظر، وابستگی متقابل امنیتی میان ایران و ترکیه نیز باید در سطحی فراتر از روابط دوجانبه بررسی شود. بوزان و ویور نشان می دهند که مجموعه های امنیتی منطقه ای از تعامل سطوح داخلی، منطقه ای و جهانی شکل می گیرند و پویش های امنیتی در یک کشور می توانند بر برداشت ها و سیاست های امنیتی کشورهای دیگر اثر بگذارند (Buzan & Wæver, 2003: 40-82) در موضوع مهاجرت، این امر به ویژه در شرایط بحران های افغانستان و سوریه و نیز در پیوند با روابط این دو کشور با بازیگران اروپایی و سایر قدرت های منطقه ای اهمیت پیدا می کند.

۵.۲. چارچوب تحلیلی پژوهش

چارچوب تحلیلی پژوهش، برآمده از ترکیب مفهومی مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای، بر چهار مؤلفه استوار است: محرک های مهاجرت (جنگ، بی ثباتی سیاسی و ناامنی در کشورهای مبدأ)، فرایند امنیتی سازی (تبدیل مهاجرت از موضوعی عادی به مسئله ای امنیتی)، بخش اجتماعی امنیت (هویت، انسجام و نظم اجتماعی، و دسترسی به منابع و خدمات به عنوان کانون ادراک تهدید)، و بستر منطقه ای (جغرافیا، مرزهای مشترک، وابستگی متقابل و الگوهای دوستی/دشمنی). بر این مبنا، پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش است که مهاجرت چگونه و از طریق چه سازوکارهایی در ایران و ترکیه امنیتی می شود و نزدیکی جغرافیایی، وابستگی متقابل امنیتی و جایگاه این دو کشور در مجموعه امنیتی منطقه چگونه بر این فرایند اثر می گذارند و در سطح تطبیقی، چرا با وجود مواجهه هر دو کشور با جریان های گسترده مهاجرتی، شدت، عرصه و ابزار امنیتی شدن مهاجرت در آنها یکسان نیست. در این چارچوب، نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای، پیوند میان پویش های داخلی و منطقه ای مهاجرت و امنیت را تبیین می کند، در حالی که نظریه امنیتی سازی مکتب کپنهاگ، ابزار مفهومی اصلی برای تحلیل چگونگی تبدیل مهاجرت به مسئله امنیتی، به

ویژه در بخش اجتماعی امنیت، است؛ ترکیب این دو رویکرد امکان بررسی همزمان «فرایند» امنیتی شدن مهاجرت و «بستر منطقه‌ای» شکل‌گیری و سرایت آن را فراهم می‌سازد.

۳. پیشینه پژوهش

قاسمی (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان «امنیتی‌سازی، بهره‌کشی و موقتی‌سازی مهاجران و پناهندگان افغانستانی در ایران» فرایند امنیتی شدن مهاجران و پناهندگان افغانستانی در ایران پس از بازگشت طالبان به قدرت را بررسی کرده است. نویسنده با بهره‌گیری همزمان از نظریه‌های امنیتی‌سازی مکتب کپنهاگ و مکتب پاریس و با استفاده از روش تحلیل اسنادی، نشان می‌دهد که مهاجران افغانستانی در ایران در پیوند با مسائل امنیتی، اقتصادی و اجتماعی - سیاسی در معرض فرایندهای امنیتی‌سازی و در برخی مقاطع امنیت‌زدایی قرار گرفته‌اند. اهمیت این پژوهش برای مطالعه حاضر در آن است که به‌طور مستقیم فرایند امنیتی‌شدن مهاجرت افغانستانی‌ها در ایران را بررسی می‌کند؛ باین‌حال، این مطالعه تنها بر ایران متمرکز بوده و مقایسه آن با ترکیه و تحلیل موضوع در چارچوب مجموعه امنیتی منطقه‌ای را دربرنمی‌گیرد.

توغرال کوجا (Toğral Koca, 2016) در مقاله «پناهندگان سوری در ترکیه: از مهمان تا دشمن؟» فرایند امنیتی شدن پناهندگان سوری در ترکیه را بررسی کرده است. وی با تکیه بر نظریه امنیتی‌سازی مکتب کپنهاگ و با تأکید بر اهمیت همزمان گفتمان‌ها و اقدامات عملی، نشان می‌دهد که باوجود استمرار گفتمان بشردوستانه درباره پناهندگان، سیاست‌های کنترل و مهار، به‌ویژه در حوزه بازار کار و نگرانی‌های مرتبط با امنیت اجتماعی، در فرایند امنیتی شدن وضعیت پناهندگان سوری نقش مهمی داشته‌اند. با وجود اهمیت این مطالعه، تمرکز آن صرفاً بر ترکیه است و مقایسه تطبیقی آن با ایران را شامل نمی‌شود.

دونلی (Donelli, 2018) در مقاله «پناهندگان سوری در ترکیه: یک چشم‌انداز امنیتی» رابطه میان جابه‌جایی گسترده پناهندگان، نگرانی‌های امنیتی و رفتارهای سیاست خارجی ترکیه را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ورود گسترده پناهندگان سوری، نگرانی‌های جدیدی را در میان تصمیم‌گیرندگان و جامعه ترکیه ایجاد کرده و در نتیجه، بر دستورکار امنیتی و سیاست خارجی این کشور اثر گذاشته است. نویسنده پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و سیاست خارجی حضور پناهندگان را بررسی می‌کند. این پژوهش از آن جهت برای مقاله حاضر اهمیت دارد که پیوند میان مسئله مهاجرت و پویای امنیتی و سیاست خارجی ترکیه را نشان می‌دهد؛ باین‌حال، مورد ایران در آن بررسی نشده است.

محمودی، خداوردی و سیرکی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان "چالش‌ها و فرصت‌های حضور اتباع افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از طالبان" به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های حضور مهاجران افغانستانی در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی و به‌ویژه امنیتی در ایران پرداخته و بیان داشته‌اند که محدودیت‌های قانونی موجود، تشکیلات اداری و تعدد مراکز قدرت نتوانسته‌اند ظرفیت‌های مثبت این مهاجران را مورد توجه قرار دهند.

سوزان اشمیدل (Susanne Schmeidl, 2002) در مقاله‌ای با عنوان "معضلات امنیتی (انسانی): پیامدهای درازمدت بحران پناهندگان افغانستان" به مورد مهاجرت گسترده پناهندگان افغانستانی و تبعات جابه‌جایی در کشورهای میزبان

می‌پردازد و بیان می‌کند که جنبش‌های پناهنجویان در مقیاس بزرگ آشکارا تهدیدی برای امنیت انسانی، دولتی و اجتماعی است.

یانیس استواچتیس (Yannis A. Stivachtis, 2008) در مقاله "مهاجرت بین‌المللی و سیاست هویت و امنیت" بیان می‌کند: در میان موضوعات اصلی معاصر در زمینه مطالعات امنیتی، نگرانی مجدد در مورد مسائل هویت جایگاه اصلی را به خود اختصاص می‌دهد. نگرانی‌های هویتی - که با جریان‌های مهاجرتی افزایش یافته است - در مرکز مسئله امنیت ملی قرار دارد. مسائل مهاجرت هم‌اکنون از موضوعات سیاست‌های عالی بین‌المللی و سیاست‌های امنیت ملی است که توجه سران کشورها و وزارتخانه‌های کلیدی درگیر در دفاع، امنیت داخلی و روابط خارجی را به خود جلب می‌کند.

آنوشا گاش (Anwesha Ghosh, 2018) در کتابی با عنوان "هویت و حاشیه نشینی در هند: تجربه اسکان مهاجران افغان" رابطه بین فرهنگ‌پذیری و توسعه هویت را بررسی می‌کند. نویسنده با تمرکز بر تعاملات بین جمعیت مهاجر افغانستان و جامعه هندی، چگونگی مذاکره جامعه درباره هویت و حاشیه را در کشوری که آنها را به عنوان پناهنده به رسمیت نمی‌شناسد، تحلیل می‌کند. نویسنده توضیح می‌دهد که چگونه جمعیت مهاجر افغان هویت‌های مختلفی را مدیریت و مذاکره می‌کنند، که توسط جوامع در خانه و کشورهای میزبان در زندگی روزمره خود در هند به آنها اعطا شده است. این کتاب یک مطالعه مهم در مورد مسائل فرهنگ‌پذیری و سازگاری گروه‌های مهاجر در محیط یک کشور در حال توسعه است.

مرور این مطالعات نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های مستقیمی درباره امنیتی شدن مهاجرت در ایران و ترکیه به صورت جداگانه انجام شده است، خلأ مهمی در مطالعه تطبیقی دو کشور در یک چارچوب نظری واحد وجود دارد. به ویژه، کمتر مطالعه‌ای فرایند امنیتی شدن مهاجرت افغانستانی‌ها در ایران و پناهندگان سوری در ترکیه را هم‌زمان، با تمرکز بر امنیت اجتماعی و در پیوند با محیط منطقه‌ای، مرزهای مشترک و وابستگی متقابل امنیتی بررسی کرده است. پژوهش حاضر درصدد است این خلأ را با ترکیب رویکرد امنیتی‌سازی مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای و از طریق مقایسه ایران و ترکیه پوشش دهد.

۴. روش‌شناسی

این پژوهش با رویکردی کیفی و با استفاده از روش مقایسه تطبیقی موردی انجام شده و هدف آن تبیین و مقایسه فرایند امنیتی شدن مهاجرت در ایران و ترکیه با تمرکز بر بُعد اجتماعی امنیت است. انتخاب امنیت اجتماعی به این دلیل صورت گرفته است که مهاجرت در هر دو کشور، در پیوند با موضوعاتی مانند انسجام اجتماعی، هویت جمعی، نظم عمومی، احساس امنیت، روابط میان جامعه میزبان و مهاجران و دسترسی به منابع و خدمات عمومی، ظرفیت تبدیل شدن به مسئله‌ای امنیتی را پیدا کرده است؛ از این رو، پژوهش برخلاف بررسی هم‌زمان همه ابعاد امنیت، دامنه تحلیل را به امنیت اجتماعی محدود کرده است. واحد تحلیل، فرایند امنیتی شدن مهاجرت و واحدهای مورد مطالعه، ایران و ترکیه هستند؛ در ایران تمرکز بر حضور و جابه‌جایی مهاجران و پناهنجویان افغانستانی و در ترکیه بر پناهنجویان سوری و نحوه بازنمایی و مدیریت این پدیده در سیاست‌ها و گفتارهای رسمی و اجتماعی است. داده‌ها به شیوه اسنادی - کتابخانه‌ای از طریق کتاب‌ها، مقالات علمی، قوانین و اسناد رسمی، گزارش‌های نهادهای دولتی و بین‌المللی

و منابع معتبر رسانه‌ای گردآوری و در چارچوبی مشترک دسته‌بندی و تحلیل شده‌اند. تحلیل داده‌ها بر اساس مفاهیم امنیتی‌سازی مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای انجام می‌شود و در آن نحوه بازنمایی مهاجرت به‌عنوان تهدید، سیاست‌های کنترلی، واکنش‌های اجتماعی، شرایط کشورهای مبدأ و نقش محیط پیرامونی بررسی می‌شود. در این پژوهش، امنیت مرزی با امنیت اجتماعی یکسان تلقی نشده است؛ کنترل ورود و خروج، مقابله با عبور غیرقانونی و مدیریت گذرگاه‌ها در حوزه امنیت مرزی قرار دارند و به دلیل تأثیرپذیری از تحولات خارجی، منطق متفاوتی از امنیت داخلی دارند، اما در این مقاله تنها به‌عنوان زمینه و سازوکار مؤثر بر فرایند امنیتی شدن مهاجرت مورد توجهند. در نهایت، وضعیت دو کشور بر اساس شاخص‌های مشترک مقایسه و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها در فرایند امنیتی شدن مهاجرت تبیین می‌شود و یافته‌ها برای بررسی دیپلماسی مهاجرت به‌عنوان یک برونداد سیاستی و سازوکار همکاری میان دولت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵. یافته‌ها

۱.۵. مهاجرت و امنیت: از رویکرد چندبعدی تا تمرکز بر امنیت اجتماعی

در مطالعات اولیه مهاجرت، تمرکز اصلی پژوهشگران بیشتر بر پیامدهای اقتصادی و جمعیتی این پدیده، از جمله تأثیر آن بر سرمایه فیزیکی، بازتوزیع درآمد، تغییرات بازار کار و جابه‌جایی سرمایه انسانی بود؛ اما از دهه ۱۹۶۰ به بعد، با افزایش گستره و پیچیدگی جریان‌های مهاجرتی، رشد تعداد کشورهای درگیر با این پدیده و گسترش نهادهای بین‌المللی مرتبط با مهاجرت، نگاه به مهاجرت از یک موضوع صرفاً اقتصادی و جمعیتی فراتر رفت. به تدریج، مهاجرت به‌عنوان پدیده‌ای چندبعدی مورد توجه قرار گرفت که می‌تواند با حوزه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و اجتماعی ارتباط پیدا کند. از این منظر، مهاجرت در ارتباط با موضوعاتی همچون ثبات سیاسی، الگوهای ادغام اجتماعی مهاجران، احساسات بیگانه‌ستیزانه، هویت فرهنگی، انسجام اجتماعی، تغییرات جمعیتی و منازعات قومی - اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. بر همین اساس، آثار مهاجرت‌های بین‌المللی می‌تواند در حوزه‌های مختلف امنیتی بازتاب یابد و میان ابعاد مختلف امنیتی نیز نوعی وابستگی متقابل وجود دارد؛ به گونه‌ای که پیامدهای مهاجرت در یک حوزه می‌تواند بر سایر حوزه‌ها نیز اثرگذار باشد (Zarqani & Mousavi, 2013: 16-17).

در چارچوب مکتب کپنهاگ، امنیت مفهومی چندبعدی است و محدود به تهدیدهای نظامی علیه دولت‌ها نمی‌شود. بوزان و همکاران وی با گسترش مفهوم امنیت، پنج بخش اصلی امنیت شامل امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را مطرح کردند که هر یک بیانگر نوع خاصی از تهدیدات و آسیب‌پذیری‌ها هستند. در این چارچوب، اهمیت یک موضوع امنیتی صرفاً ناشی از ماهیت ذاتی آن نیست، بلکه به فرایندی بستگی دارد که طی آن یک موضوع توسط بازیگران سیاسی و اجتماعی به‌عنوان تهدیدی مهم بازنمایی شده و در دستور کار امنیتی قرار می‌گیرد.

بر این اساس، مهاجرت به‌خودی‌خود یک تهدید امنیتی محسوب نمی‌شود، بلکه در شرایط خاص سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ممکن است از طریق فرایند امنیتی‌سازی به موضوعی امنیتی تبدیل شود. برای مثال، حضور گسترده مهاجران ممکن است در برخی شرایط از منظر سیاست‌گذاران یا افکار عمومی با موضوعاتی مانند فشار بر منابع اقتصادی، تغییرات جمعیتی، نگرانی‌های هویتی، کنترل مرزها یا نظم اجتماعی پیوند یابد. بنابراین، موضوع اصلی در مطالعه رابطه

مهاجرت و امنیت، نه صرفاً بررسی پیامدهای عینی مهاجرت، بلکه تحلیل چگونگی شکل گیری ادراک تهدید و تبدیل مهاجرت به مسئله ای امنیتی است.

از منظر مکتب کپنهاگ، ابعاد مختلف امنیت شامل امنیت سیاسی، نظامی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی است. امنیت سیاسی به تهدیدهایی اشاره دارد که ثبات سیاسی، مشروعیت نهادهای حکومتی و انسجام سیاسی یک کشور را تحت تأثیر قرار می دهد (Zarqani & Mousavi, 2013: 18). امنیت نظامی نیز به تعامل میان توانایی های تهاجمی و تدافعی دولت ها و برداشت آنها از نیت یکدیگر مربوط است (جعفری فر و مجیدی، ۱۳۹۷: ۷). امنیت اجتماعی بر توانایی جامعه برای حفظ ویژگی ها، هویت و الگوهای بنیادین خود در برابر تغییرات و تهدیدهای واقعی یا ادراک شده تأکید دارد (Jahangiri And mosavat, 2019: 43). امنیت اقتصادی نیز به آسیب پذیری های اقتصادی ناشی از عواملی مانند رقابت خارجی، اختلال در تولید داخلی، تغییرات بازار و سیاست های اقتصادی مرتبط است (Abolfathi et al, 2013: 71). همچنین امنیت زیست محیطی به تهدیدهایی اشاره دارد که پایگاه مادی و شرایط زیست پذیری جوامع را تحت تأثیر قرار می دهد و حتی می تواند استمرار کارکردهای دولت را با چالش مواجه سازد (Buzan, 2007: 159).

با وجود اهمیت همه این ابعاد، مطالعه مهاجرت در یک چارچوب محدود پژوهشی نیازمند تمرکز بر حوزه ای است که بیشترین ارتباط را با ماهیت این پدیده دارد. از این منظر، امنیت اجتماعی جایگاه ویژه ای پیدا می کند؛ زیرا بخش مهمی از مناقشات مرتبط با مهاجرت در جوامع میزبان، به موضوعاتی همچون انسجام اجتماعی، هویت جمعی، روابط میان جامعه میزبان و مهاجران، ادراک تهدید فرهنگی و سیاست های ادغام یا طرد اجتماعی مربوط می شود. بنابراین، پژوهش حاضر ضمن توجه به پیوند مهاجرت با سایر حوزه های امنیتی، تمرکز اصلی خود را بر نحوه امنیتی شدن مهاجرت در حوزه امنیت اجتماعی در ایران و ترکیه قرار می دهد.

در این چارچوب، بررسی تجربه ایران در مواجهه با مهاجران افغانستانی و تجربه ترکیه در مواجهه با پناهندگان سوری نشان می دهد که مهاجرت نه صرفاً یک مسئله انسانی یا جمعیتی، بلکه پدیده ای است که در بستر شرایط منطقه ای، بحران های سیاسی، ویژگی های مرزی و ادراکات امنیتی دولت ها و جوامع میزبان معنا پیدا می کند. از این رو، تحلیل تطبیقی این دو مورد می تواند نشان دهد که چگونه یک پدیده مشابه مهاجرتی، در دو محیط سیاسی و اجتماعی متفاوت، به شیوه های متفاوتی امنیتی می شود.

۲.۵. تأثیرات مهاجرت بر ابعاد پنجگانه امنیت در ایران و ترکیه (بررسی تطبیقی)

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و ترکیه و قرار گرفتن هر دو کشور در مجاورت کانون های بحران و ناامنی همچون افغانستان و سوریه، این دو کشور در دهه های اخیر همواره از مهم ترین مقصدهای مهاجرت های اجباری و جریان های پناهندگی در منطقه بوده اند. تحولات سیاسی، جنگ ها، ناامنی های داخلی و فروپاشی نظم سیاسی در برخی کشورهای همسایه، موجب شکل گیری موج های گسترده جابه جایی انسانی به سمت ایران و ترکیه شده است.

بر اساس گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، در سال ۲۰۲۲ تعداد افراد مجبور به جابه جایی در جهان به بیش از ۱۰۸ میلیون نفر رسید که این افزایش عمدتاً ناشی از جنگ، خشونت، بی ثباتی سیاسی، بحران های اقتصادی و اجتماعی و عوامل زیست محیطی بوده است. در همین سال، بخش قابل توجهی از جمعیت

پناهندگان جهان از کشورهایی مانند سوریه، اوکراین و افغانستان سرچشمه گرفته‌اند. (UNHCR, 2023) افزایش شمار پناهندگان و مهاجران اجباری، هم برای کشورهای مبدأ و هم برای کشورهای میزبان پیامدهای گسترده‌ای ایجاد می‌کند؛ زیرا کشورهای مبدأ با از دست دادن سرمایه انسانی و تشدید بحران‌های توسعه‌ای مواجه می‌شوند و کشورهای مقصد نیز با چالش‌هایی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، خدمات عمومی، مدیریت مرزها و سیاست‌های ادغام مهاجران روبه‌رو می‌گردند.

در میان کشورهای میزبان پناهندگان، ایران و ترکیه از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. مطابق گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، در سال ۲۰۲۳ ترکیه با حدود ۶/۳ میلیون پناهنده، بیشترین تعداد پناهندگان ثبت‌شده در جهان را میزبانی می‌کرد و ایران نیز با حدود ۴/۳ میلیون پناهنده و فرد نیازمند حمایت بین‌المللی در رتبه دوم جهانی قرار داشت. (UNHCR, 2023) جایگاه این دو کشور در نظام جهانی میزبانی پناهندگان در جدول زیر نشان داده شده است:

جدول ۱. تعداد پناهندگان و مهترین گروه مهاجر در کشورها

رتبه	کشور میزبان	تعداد تقریبی پناهندگان و افراد نیازمند حمایت بین‌المللی	مهم‌ترین گروه مهاجر/پناهنده
۱	ترکیه	حدود ۳/۶ میلیون نفر	عمدتاً پناهندگان سوری
۲	ایران	حدود ۳/۴ میلیون نفر	عمدتاً مهاجران و پناهندگان افغانستانی
۳	آلمان	حدود ۲/۵ میلیون نفر	عمدتاً سوری، اوکراینی و سایر ملیت‌ها
۴	کلمبیا	حدود ۲/۵ میلیون نفر	عمدتاً مهاجران ونزوئلایی
۵	پاکستان	حدود ۱/۷ میلیون نفر	عمدتاً افغانستانی

منبع: UNHCR, 2023

قرار گرفتن ایران و ترکیه در میان بزرگ‌ترین کشورهای میزبان پناهندگان جهان، سبب شده است که مسئله مهاجرت در این دو کشور صرفاً یک موضوع انسانی یا جمعیتی نباشد، بلکه به حوزه‌های مختلف امنیتی نیز پیوند یابد. با این حال، نوع و شدت پیامدهای امنیتی مهاجرت در دو کشور یکسان نیست؛ زیرا شرایط سیاسی، ساختار اقتصادی، سیاست‌های مهاجرتی، ویژگی‌های مرزی و نوع رابطه با کشورهای مبدأ مهاجران در ایران و ترکیه متفاوت است.

در ایران، بخش عمده مهاجران را اتباع افغانستانی تشکیل می‌دهند که حضور آنان سابقه‌ای چند دهه‌ای دارد و با تحولات سیاسی افغانستان، به‌ویژه پس از سقوط دولت جمهوری افغانستان و بازگشت طالبان در سال ۲۰۲۱، روندهای جدیدی پیدا کرده است. در مقابل، ترکیه عمدتاً با موج گسترده پناهندگان سوری پس از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱ مواجه شد که ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی متفاوتی برای این کشور ایجاد کرده است. از این رو، بررسی تطبیقی این دو تجربه می‌تواند نشان دهد که چگونه یک پدیده مشابه، یعنی مهاجرت اجباری، در دو محیط سیاسی و امنیتی متفاوت، به شیوه‌های متفاوتی امنیتی می‌شود.

تأثیرات مهاجرت بر ابعاد پنجگانه امنیت در ایران و ترکیه (بررسی تطبیقی)

با توجه به موقعیت جغرافیایی خاص ایران و ترکیه و همجواری آنها با کشورهای بحران‌زده‌ای همچون افغانستان و سوریه، این دو کشور طی چند دهه اخیر از مهم‌ترین مقصدهای مهاجرت‌های اجباری در منطقه بوده‌اند. وقوع جنگ، بی‌ثباتی سیاسی، فروپاشی ساختارهای حکمرانی و ناامنی‌های گسترده در کشورهای مبدأ، موجب شکل‌گیری موج‌های مستمر مهاجرتی به سوی این دو کشور شده است.

بر اساس گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، در سال ۲۰۲۲ تعداد افراد آواره اجباری در جهان برای نخستین بار از مرز ۱۰۸ میلیون نفر عبور کرد که بخش عمده‌ای از آن ناشی از جنگ‌ها، خشونت‌های سیاسی، بحران‌های اقتصادی، ناامنی غذایی و پیامدهای تغییرات اقلیمی بوده است. در این میان، سوریه، افغانستان و اوکراین مهم‌ترین کشورهای مبدأ پناهندگان و افراد نیازمند حمایت بین‌المللی بوده‌اند. (UNHCR, 2023)

افزایش جمعیت پناهندگان و مهاجران اجباری، پیامدهای مختلفی برای کشورهای مبدأ و مقصد ایجاد می‌کند. کشورهای مبدأ معمولاً با از دست دادن سرمایه انسانی و تشدید بحران‌های توسعه‌ای مواجه می‌شوند؛ در مقابل، کشورهای میزبان با چالش‌هایی در زمینه مدیریت مرزها، ارائه خدمات عمومی، سیاست‌های ادغام اجتماعی، بازار کار، فشار بر منابع اقتصادی و حفظ انسجام اجتماعی روبه‌رو می‌شوند. با این حال، نوع و شدت این پیامدها به شرایط سیاسی، اقتصادی، ظرفیت نهادی و سیاست‌های مهاجرتی کشورهای میزبان وابسته است.

مطابق داده‌های کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، در سال ۲۰۲۳ ترکیه با حدود ۳/۶ میلیون پناهنده ثبت‌شده، بزرگترین کشور میزبان پناهندگان در جهان بود که بخش عمده آنان را پناهندگان سوری تشکیل می‌دهند. ایران نیز با حدود ۳/۴ میلیون فرد افغانستانی دارای وضعیت‌های مختلف حمایتی و اقامتی، دومین کشور میزبان جمعیت‌های مهاجر و پناهنده در جهان است (UNHCR, 2023). افزون بر این، برخی گزارش‌های سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM) و نهادهای داخلی ایران نشان می‌دهد که تعداد کل جمعیت افغانستانی حاضر در ایران، شامل افراد دارای مدارک اقامتی، مهاجران فاقد مدرک و سایر گروه‌های جمعیتی، می‌تواند بیش از رقم ثبت‌شده پناهندگان باشد. (IOM, 2024) وضعیت ایران و ترکیه در زمینه میزبانی مهاجران در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۲. مقایسه وضعیت میزبانی پناهندگان و مهاجران در ایران و ترکیه

منبع: IOM, 2024؛ UNHCR, 2023

۳.۵. ابعاد تأثیرات امنیتی مهاجرت بر ایران

ایران دارای حدود ۹۰۶ کیلومتر مرز مشترک خاکی و آبی با افغانستان است که یکی از کانون‌های اصلی مهاجرفرست در منطقه و جهان و به خصوص به ایران محسوب می‌شود. همانطور که بیان شد ایران به واسطه موج‌های ورود مهاجران اجباری در دوره‌های متوالی در سال‌های گذشته تبدیل به دومین کشور پذیرای پناهجویان و پناهندگان شده است. در ۴۵ سال گذشته، به واسطه مسائل داخلی کشور افغانستان، عمده‌ی پناهجویان وارد شده به خاک ایران از اتباع افغانستانی بوده‌اند. با توجه به قدرت گرفتن دوباره طالبان در کشور افغانستان، و مواجهه‌ی کشور با موج جدیدی از پناهجویان توجه به برنامه‌ها و سیاستهای ایران در این حوزه که با تجربیات مکرری از این نوع مواجهه بوده است بیش از پیش اهمیت می‌یابد. در طول تاریخ کشور افغانستان همواره صحنه جنگ و درگیری و اشغال بوده است و در این میان همزمان با این رویدادها، مهاجران افغان به کشورهای مختلف بخصوص دو کشور ایران و پاکستان سرازیر شده‌اند. موج اول ورود مهاجران افغان به ایران همزمان با حمله شوروی به این کشور در سال ۱۹۷۹؛ موج دوم، جنگ کابل در سال‌های ۱۹۹۲ - ۱۹۹۶؛ موج سوم، جنگ داخلی در افغانستان در سال‌های ۱۹۹۶ - ۲۰۰۱؛ موج چهارم در سال ۲۰۲۱ و همزمان با حکومت مجدد طالبان در افغانستان.

با توجه به داده‌های ارائه شده توسط سازمان ملل متحد و سازمان مهاجرت، ایران یکی از کشورهایی است که بیشترین تعداد مهاجر افغانستانی را دریافت کرده است. طبق آمارهای اخیر، تعداد این مهاجران به بیش از ۳ میلیون نفر می‌رسد که بیشتر در استان‌های خراسان رضوی، سیستان و بلوچستان و تهران اقامت دارند. مهاجران افغانستانی طی ۴ موج و در مقاطع مختلف تاریخی وارد ایران شده‌اند که این مسئله نشان از استمرار این چالش دارد. با وجود آنکه بخش عمده ادبیات مربوط به مهاجرت در ایران بر حضور گسترده مهاجران افغانستانی تمرکز دارد، الگوی مهاجرتی ایران و ترکیه را نمی‌توان صرفاً در قالب رابطه «کشور میزبان - کشور مبدأ» تحلیل کرد. ترکیه نیز در دهه‌های اخیر به یکی از مقصدهای مهم برخی جریان‌های مهاجرتی از ایران تبدیل شده است. برخلاف مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران که عمدتاً ماهیتی اجباری و ناشی از جنگ، ناامنی و بی‌ثباتی سیاسی داشته است، بخش قابل توجهی از مهاجرت ایرانیان به ترکیه ماهیتی متفاوت داشته و شامل مهاجرت‌های اقتصادی، تحصیلی، سرمایه‌گذاری، گردشگری طولانی‌مدت و در سال‌های اخیر برخی اشکال مهاجرت سیاسی و اجتماعی بوده است.

با این حال، از نظر مقیاس و پیامدهای امنیتی، مهاجرت ایرانیان به ترکیه با حضور چند میلیون مهاجر افغانستانی در ایران قابل مقایسه نیست؛ زیرا ترکیه عمدتاً با چالش ناشی از جمعیت گسترده پناهندگان سوری و ایران عمدتاً با پیامدهای حضور طولانی‌مدت مهاجران افغانستانی مواجه بوده است. بنابراین، تفاوت اصلی تجربه مهاجرتی دو کشور نه در اصل وجود جریان‌های مهاجرتی، بلکه در نوع، حجم، منشأ و نحوه بازنمایی امنیتی این جریان‌ها در ساختارهای سیاسی و اجتماعی دو کشور نهفته است.

در ادامه، پیامدهای امنیتی جریان‌های مهاجرتی در ایران و ترکیه با توجه به تفاوت در منشأ، حجم و ماهیت این جریان‌ها بررسی می‌شود. در مورد ایران، تمرکز اصلی بر حضور طولانی‌مدت مهاجران افغانستانی و در مورد ترکیه، تمرکز بر پیامدهای حضور گسترده پناهندگان سوری و سایر گروه‌های مهاجر خواهد بود. این بررسی در چارچوب

ابعاد پنجگانه امنیتی مکتب کپنهاگ انجام می‌شود تا شباهت‌ها و تفاوت‌های فرایند امنیتی شدن مهاجرت در دو کشور مشخص گردد.

۱.۳.۵. امنیت نظامی

مهاجران ممکن است امنیت نظامی کشور را حداقل از سه منظر مورد تهدید قرار دهند: اول هنگامی است که آنها از قلمرو کشور میزبان برای فعالیت‌های نظامی و مسلحانه علیه کشورشان (کشوری که از آن آمده‌اند) استفاده کنند. دوم، آوارگان و پناهندگان سیاسی ممکن است کشور میزبان را برای بر عهده گرفتن هدایت و رهبری چنین فعالیت‌هایی علیه کشورشان متقاعد سازند و نهایتاً کشور میزبان ممکن است در رابطه با این فعالیت‌ها ذی‌نفع باشد. از طرف دیگر، وجود ایدئولوژی‌های سیاسی متفاوت میان مهاجران و کشور میزبان، می‌تواند منجر به عملیات نظامی و تروریستی توسط مهاجران در جهت اهداف سیاسی گروه یا کشور خاصی گردد (Zarqani & Mousavi, 2013: 17). در این بعد می‌توان از دو محور به پیامدهای حضور مهاجران افغانستانی در ایران اشاره کرد؛ از یک سو حضور مهاجران در رابطه با فعالیت‌های غیرقانونی، قاچاق، مواد مخدر و جرائم سازمان یافته. پیامد دیگر افزایش خطر اقدامات تروریستی توسط مهاجران غیرقانونی است. با توجه به عدم سازماندهی مناسب و احراز هویت از این مهاجران، اهمیت مخاطرات بیان شده بیش از پیش است. بر طبق اعلام معاون حقوق بشر و امور بین‌الملل وزارت دادگستری، "بیش از ۸ هزار زندانی خارجی در کشور حضور دارند که اکثریت آنها را از اتباع افغانستان هستند" (Asr Iran, 2024).

۲.۳.۵. امنیت سیاسی

امنیت سیاسی ناظر بر ثبات سازمانی دولت‌ها، سیستم‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی است که به آنها مشروعیت می‌بخشد (Ahmadi, 2005: 124). ایدئولوژی متفاوت مهاجران و کشور میزبان می‌تواند آن را تهدیدی سیاسی برای کشور میزبان تلقی کند (Zarqani & Mousavi, 2013: 18). در این زمینه حضور مهاجران با مفهوم ایدئولوژی پیوند خورده است و مهاجران، ثبات سیاسی کشور میزبان را با ایدئولوژی‌هایی که حامل آن هستند مورد تهدید قرار می‌دهند. با وجود حاکمیت طولانی‌مدت طالبان در افغانستان، ایدئولوژی طالبانیسم و بنیادگرایی اسلامی می‌تواند جامعه میزبان را مورد تهدید قرار دهد. یک مصداق عینی در این زمینه ظهور و فعالیت گروه‌های سلفی - تکفیری همچون گروه "جیش العدل" در مناطق شرقی ایران با الهام از ایدئولوژی طالبان است. فراتر از اشتراکات فکری و ایدئولوژیکی، رابطه عملیاتی و تسهیل‌گری طالبان برای جیش العدل، مصداق روشنی از این تأثیر و همگرایی است. گزارش‌های متعددی حاکی از آن است که جیش العدل با حمایت طالبان، در افغانستان دارای پایگاه‌هایی است و از پشتیبانی لجستیکی و سیاسی طالبان بهره‌مند می‌شود.

۳.۳.۵. امنیت اقتصادی

در بعد اقتصادی، مهاجران محدودیت‌هایی برای کشور میزبان به وجود می‌آورند؛ آن‌ها معمولاً از نظر اقتصادی در سطح پایینی قرار دارند و هزینه‌های قابل توجهی را در رابطه با مسکن، آموزش، بهداشت، تأسیسات حمل و نقل و ارتباطات بر کشور میزبان تحمیل می‌کنند. افزایش مالیات از سوی حکومت‌ها برای تأمین موارد فوق، موجب ایجاد نارضایتی میان شهروندان کشور میزبان می‌گردد. همچنین اغلب مهاجران به قشر کم‌درآمد جامعه افزوده می‌شوند و این بر روی

محروم‌سازی ساختار جامعه تأثیر مستقیم می‌گذارد. ایجاد هزینه‌های اقتصادی، افزایش مالیات و کاهش فرصت‌های اشتغال توسط مهاجران از جمله پیامدهای اقتصادی حضور مهاجران است (زرقانی و موسوی، ۱۹۲: ۲۱-۲۲). با توجه به نرخ بالای بیکاری در ایران حضور مهاجرانی که تعداد زیادی از مشاغل را به انحصار خود در آورده‌اند، موجبات نارضایتی در سطح اجتماع را فراهم آورده است. طبق آمارهای رسمی کارگران افغانستانی حدود ۱۰ درصد بازار کار و بیش از ۳۰ درصد بازار کار مربوط به مشاغل ساختمانی را در دست دارند. همچنین در این زمینه می‌توان به موارد دیگری اشاره کرد: " تسلط اتباع افغانستان بر بازار کیف و کفش ایران / ۸۰ درصد بازار از دست ایرانیان خارج شد." رئیس اتحادیه سراجان پایتخت: "آن‌ها نه مالیات می‌دهند و نه ارز صادرات کیف را برمی‌گردانند" (Khabar Foori, 2024). تسلط بی‌سابقه اتباع افغانستانی بر بخش عمده‌ای از تولید کیف و کفش زنانه، به ویژه در تهران و افزایش قاچاق کالا تولیدکنندگان و فعالان این عرصه را با چالش‌های زیادی مواجه کرده است. محسن باقری، نماینده کارگران در شورای عالی کار: "هیچ افغانی در معادن ایران کار نمی‌کند/ افغانها مشاغل لوکس و پر پول شمال شهر تهران را از کارگران ایرانی گرفته‌اند. کارگران ایرانی برای دریافت دستمزد بهتر در حال مهاجرت به عراق و افغانستان هستند" (Titr Tejarat, 2024).

۴.۳.۵. امنیت اجتماعی

اصل موضوع امنیت اجتماعی معطوف به حفظ و بقای ویژگی‌های بنیادی و اساسی گروه‌های اجتماعی است که تحت عنوان "هویت" از آن یاد می‌شود. انگیزه طرح این عبارت امواج تهدیدآمیزی بود که "هویت گروه‌ها" را در معرض خطر قرار داده بودند. بدین معنا از یک سو با رشد فناوری‌های نوین و مجتمع‌های صنعتی، هویت برخی گروه‌ها در هویت‌های مسلط هضم می‌شود و از سوی دیگر با گسترش مهاجرت از کشورهای فقیر و جهان سوم به کشورهای صنعتی و پیشرفته، نوعی آشفتگی و آنومی در تمایزهای هویتی پدیدار می‌شود. باری بوزان امنیت اجتماعی را شامل تهدیداتی می‌داند که هویت جامعه را مورد تعارض قرار می‌دهند. براین اساس مهمترین مفروض رهیافت امنیت اجتماعی، این است که بقا و دوام هر جامعه‌ای منوط به حفظ هویت آن است (Niknami, 2013: 255-285). موج جدید ورود مهاجران افغانستانی به ایران که از سال ۲۰۲۱ و در نتیجه روی کار آمدن مجدد طالبان روی داده است، در چند سال اخیر نارضایتی و مهاجرت‌سبزی گسترده‌ای را در جامعه موجب شده است. تشدید شکاف میان جامعه میزبان و مهاجران موجب بروز موج گسترده‌ای از افغان‌هراسی در کشور شده است. خشونت فزاینده در میان مهاجران افغان که در چندین مورد از جمله قتل یک کارگردان مشهور سینما برجسته بود، هزینه‌های زیاد مبارزه با اعتیاد، و همین‌طور هزینه‌هایی که این مهاجران در عرصه آموزش و پرورش و بهداشت و درمان بر دوش جامعه و دولت می‌گذاشتند همگی در ایجاد و برجسته شدن دوگانگی هویتی در جامعه نقش داشته‌اند. برجسته شدن شکاف میان جامعه و مهاجران و مقصر اعلام کردن مهاجران به عنوان دلیل اصلی مشکلات موجود در جامعه، حتی در مواردی به خشونت و درگیری میان این دو گروه منجر شده است.

استاندار تهران اعلام کرد که "با خروج بخشی از اتباع از کشور، ۲۷۰۰ کلاس درس در تهران آزاد شده است" (دنیای Donya-e-Eqtasad, 2025) که این مورد نشان از حضور افسارگسیخته و ایجاد هزینه‌ها در زمینه آموزش و پرورش برای کشور دارد.

۶.۳.۵. امنیت زیست محیطی

در این حوزه دامنه مسائل امنیتی کمی وسیع تر از دیگر موارد است. نگرانی اساسی در این زمینه در مورد افزایش مصرف آب و منابع محیطی از سوی مهاجران، بخصوص آوارگان است. در خیلی از موارد مهاجران از استانداردهای مصرف کشور میزبان اطلاع درستی ندارند و یا در رابطه با عدم اتلاف منابع با کشور میزبان مساعدت نمی کنند. با وجود اهمیت زیاد رابطه بین مهاجرت و امنیت زیست محیطی، این موضوع کمتر از سایر حوزه ها مورد توجه قرار گرفته است. از موارد بسیار مهم دیگر در این زمینه، مسئله ورود بیماری های مسری توسط مهاجران است که در مهاجرت های غیرقانونی این اتفاق بسیار محتمل است (موسوی و زرقانی، ۱۳۹۲: ۲۲). در این زمینه مسئله اصلی غیرقانونی بودن اکثریت مهاجران است؛ مدیر کل همکاری های بین المللی وزارت بهداشت اعلام کرد: "ایران میزبان بیش از ۵ میلیون مهاجر و پناهنده است که حدود ۸۰ درصد آن ها فاقد مدارک قانونی اقامتی هستند" (هم میهن، ۱۴۰۳). به دلیل عدم ثبت اطلاعات و احراز هویت از مهاجران غیرقانونی و نبود اطلاعات دقیق در مورد وضعیت بهداشتی آن ها، بسیاری از این مهاجران حامل بیماری های مسری هستند. مسئله ی دیگر در این زمینه بحث حاشیه نشینی و ایجاد گتو^۱ توسط این مهاجران است. با توجه به اینکه در کشور برای اسکان مهاجران اردوگاهی تعبیه نشده است، مهاجران غیرقانونی به محض ورود به کشور، در استان ها و مناطق مختلف پراکنده می گردند و به دلیل سطح پایین درآمد معمولاً به حاشیه نشینی روی می آورند. این مناطق حاشیه ای به دلیل فقدان امکانات مناسب بهداشتی می تواند سرمنشأ بیماری ها و آلودگی های زیست محیطی باشد.

۴.۵. ابعاد تأثیرات امنیتی مهاجرت بر ترکیه

با وجود تمرکز اصلی سیاست مهاجرتی ترکیه بر مدیریت حضور گسترده پناهندگان سوری و سایر مهاجران اجباری، این کشور در دهه های اخیر مقصد برخی جریان های مهاجرتی از ایران نیز بوده است. مهاجرت ایرانیان به ترکیه، برخلاف مهاجرت گسترده افغانستانی ها به ایران یا سوری ها به ترکیه، عمدتاً ماهیت متفاوتی داشته و بیشتر در قالب مهاجرت های اقتصادی، تحصیلی، سرمایه گذاری، گردشگری بلندمدت، خرید ملک و در برخی موارد مهاجرت های سیاسی و اجتماعی شکل گرفته است. افزایش حضور ایرانیان در ترکیه، به ویژه پس از سال های اخیر، موجب شده است که ایران نیز در زمره کشورهای دارای جریان مهاجر فرست به ترکیه قرار گیرد.

با این حال، از نظر مقیاس جمعیتی و پیامدهای امنیتی، مهاجرت ایرانیان به ترکیه با جریان های بزرگ پناهندگی ناشی از بحران سوریه و افغانستان قابل مقایسه نیست. مسئله اصلی امنیتی ترکیه، نه حضور مهاجران ایرانی، بلکه مدیریت جمعیت چند میلیونی پناهندگان سوری، مهاجران افغانستانی و سایر گروه های مهاجر است که پیامدهای گسترده ای در حوزه های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و هویتی برای این کشور ایجاد کرده است. در مقابل، ایران عمدتاً با پیامدهای حضور بلندمدت مهاجران افغانستانی مواجه بوده است. بنابراین، تفاوت در حجم، منشأ و ماهیت جریان های مهاجرتی، یکی از عوامل مهم در تفاوت الگوهای امنیتی شدن مهاجرت در دو کشور محسوب می شود.

کشور ترکیه از یک سو دارای حدود ۸۲۲ کیلومتر مرز مشترک با سوریه است و از سال ۲۰۱۱ و همزمان با آغاز جنگ داخلی در این کشور، همواره مقصد آوارگان و پناهجویان سوری بوده است. ترکیه با میزبانی بیش از سه میلیون

^۱ . به مناطق فقیر شهری که بیشتر مهاجران یا اقلیت ها در آن ساکنند گتو گفته می شود.

پناهنده و فرد نیازمند حمایت بین‌المللی، یکی از بزرگترین کشورهای میزبان جمعیت‌های پناهنده در جهان محسوب می‌شود. طبق آمارهای رسمی از سال ۲۰۱۱، بیش از ۳٫۷ میلیون مهاجر سوری با عنوان "اقامت موقت" در ترکیه زندگی می‌کنند. عده‌ای زیادی از آنان در مراکز اسکان موقت و صدها هزار نفر دیگر در بسیاری از استان‌های ترکیه پراکنده شده‌اند. به طوری که فقط در استانبول حداقل ۵۴۲ هزار سوری‌ای وجود دارد (UNHCR, 2023). آمارهای غیررسمی نیز حاکی از آن است که ۵-۶ میلیون مهاجر از سوریه و افغانستان در ترکیه حضور دارند.

از سوی دیگر ترکیه با داشتن مرز مشترک با کشورهای اروپایی یونان و بلغارستان، به عنوان پیوندگاه دو قاره اروپا و آسیا، سالانه شاهد حضور هزاران مهاجر است که از طریق این کشور به سمت اروپا روانه می‌شوند. مقامات ترکیه می‌گویند که در سال ۲۰۲۵ بیش از ۱۵۲ هزار مهاجر غیرقانونی را بازداشت کرده‌اند که بیشترین تعداد بازداشت شدگان مهاجران افغان و سپس مهاجران سوری هستند. رسانه DHA ترکیه روز سه شنبه ۲۳ دسامبر گزارش داد که از ابتدای سال جاری میلادی تا ۱۸ دسامبر حدود ۱۵۲ هزار و ۳۳۱ مهاجر غیرقانونی در ترکیه بازداشت شده‌اند که از این تعداد ۴۲ هزار و ۲۰۲ تن مهاجر افغان و ۲۱ هزار و ۱۱۷ تن مهاجران سوری هستند. از سال ۲۰۱۴ به این سو تعداد مهاجران غیرقانونی بازداشت شده در ترکیه افزایش قابل توجهی داشته است. در سال ۲۰۲۴، بیش از ۵۸ هزار مهاجر بازداشت شدند، اما این تعداد با گذشت هر سال افزایش یافته است (infomigrants.net).

حتی اگر ترکیه گام‌های جدی برای افزایش واکنش خود به هجوم فزاینده پناهندگان از سوریه برداشته باشد، همچنان با فشارهای اجتماعی، قومی، فرقه‌ای و جمعیتی ناشی از بزرگترین جریان پناهندگان در تاریخ مدرن این کشور مواجه خواهد بود. علاوه بر این، در ابتدا، حضور پناهندگان موقت تلقی می‌شد؛ اما اکنون به یک حضور دائمی یا حداقل طولانی مدت تبدیل شده است. تداوم حضور طولانی مدت پناهندگان، سبب شده است مسئله مهاجرت از یک وضعیت موقت انسانی به یک موضوع پایدار سیاسی و امنیتی در ترکیه تبدیل شود و پیامدهایی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، هویتی و سیاسی ایجاد کند (Donelli, 2018). سیاست پناهندگی ترکیه پس از ۲۰۱۴ در ارتباط تنگاتنگی با سیاست‌های خارجی و ژئوپلیتیکی این کشور قرار دارد (Mencutek, 2023: 1125). بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش آن نیست که مهاجران ذاتاً تهدید امنیتی محسوب می‌شوند، بلکه بررسی می‌کند که چگونه شرایط سیاسی، اجتماعی و ژئوپلیتیکی دو کشور ایران و ترکیه موجب شده است مهاجرت در برخی حوزه‌ها به عنوان یک موضوع امنیتی بازنمایی شود.

۱.۴.۵. امنیت نظامی

طبق تحلیل امنیتی گزارش (ORSAM, 2015) به ویژه نگرانی مربوط به اقدامات تروریستی که مردم محلی ساکن استان‌های مرزی احساس می‌کنند، نگرانی معقولی است. در واقع، نباید احتمال اقدام تروریستی که می‌تواند توسط سازمان پ.ک.ک. مستقر در سوریه، سازمان تروریستی داعش یا گروهی وابسته به اسد انجام شود را نادیده گرفت. این گزارش این نگرانی معقول مردم محلی را این گونه توضیح می‌دهد: «یکی از بزرگترین نگرانی‌های مردم محلی این است که خود را در معرض حملات تروریستی می‌دانند. این فکر که ممکن است در میان سوری‌ها افرادی باشند که بخواهند باعث تحریک یا مجازات ترکیه شوند، رایج است. این ترس که ممکن است در میان سوری‌ها افرادی باشند که به اسد وابسته باشند، و یا ممکن است اعضای داعش یا پ.ک.ک باشند، گسترده است. این امر به ویژه در شهرهای

مرزی و استان‌هایی مانند کیلیس و شانلی اورفا که به مرز نزدیکتر هستند، رایج است. وقوع رویدادهای قضایی یا اقدامات تروریستی که پناهجویان را درگیر می‌کند، می‌تواند به طور جدی برداشت نسبت به همه سوری‌ها را تغییر دهد (Inankul, 2016: 302-303).

۲-۶- امنیت سیاسی

جریان سریع و مداوم پناهندگان، باعث ایجاد احساس ناامنی در میان جوامع محلی شده و تعادل قومی را در استان‌های جنوبی ترکیه مانند هاتای و ماردین تغییر داده است. تغییر جمعیتی همچنین ناشی از نرخ بالای زاد و ولد در میان پناهندگان است و نشان می‌دهد که نسل دوم پناهندگان سوری در ترکیه وجود خواهد داشت که تعادل قومی و فرقه‌ای را بیشتر تغییر خواهد داد. ویژگی‌های جمعیتی، به ویژه مؤلفه قومی، شهر یا استان میزبان، روابط بین جامعه میزبان و پناهندگان را تعیین می‌کند. این واقعیت که اکثر پناهندگان سوری هستند، بافت جمعیتی بسیاری از شهرهای مرزی را تغییر می‌دهد و دو بُعد اصلی و بالقوه خطرناک درگیری را تشدید می‌کند. یک بُعد قومی (ترک‌ها-اعراب-کردها) و دیگری بُعد مذهبی (سنی‌ها-علوی‌ها). علیرغم تفاوت‌های قومی در بین پناهندگان سوری، اکثریت قریب به اتفاق آنها اعراب سنی هستند. بنابراین، خطر برای امنیت داخلی سه برابر است: حضور این پناهندگان تنش‌های اجتماعی و سیاسی را در بین گروه‌های مختلف سوری در خاک ترکیه بازتولید می‌کند، تنش‌های فرقه‌ای طولانی مدت خاموش را در بین شهروندان ترکیه ایجاد می‌نماید و این حس را در جامعه محلی تقویت می‌کند که اکنون آنها در سرزمین خود در اقلیت هستند.

علاوه بر این، تنش و بی‌اعتمادی با ترس از ظهور شبه‌نظامیان در میان پناهندگان، به‌ویژه به این دلیل که گروه‌های مخالف سوری از جنوب ترکیه فعالیت می‌کنند، تشدید می‌شود. بنابراین، وضعیت در برخی از استان‌های مرزی توسط دولت ترکیه به عنوان تهدیدی برای امنیت ملی خود تلقی و تفسیر شده است. از سپتامبر ۲۰۱۲، ترکیه از اسکان تعداد زیادی از پناهندگان سوری در شهرهای جنوبی خودداری کرده و بسیاری از آنها را به استان‌های داخلی هدایت کرده است. گام دیگر، نظامی سازی عمومی مرزها بوده است که همچنین به معنای گنجانیدن مسئله پناهندگان در یک چارچوب امنیتی است که بر نظارت و دفاع تأکید دارد. به عبارت دیگر، ترکیه به تدریج مرز جنوبی خود را امنیتی کرده است (Donelli, 2018: 5-6).

۶-۲-۳. امنیت اقتصادی

بررسی تأثیرات اقتصادی مهاجران بر ترکیه نشان می‌دهد که خطرات و فرصت‌ها در هم تنیده‌اند. فراتر از حدوداً هشت میلیارد دلاری که ترکیه برای تأمین مسکن این پناهندگان هزینه کرده است، تأثیر اقتصادی آن قابل توجه بوده است. هجوم پناهندگان باعث افزایش تقاضا در تمام شهرها شده است که منجر به افزایش قیمت اجاره و هزینه‌های زندگی شده است. یافتن مسکن مقرون به صرفه برای مستاجران به طور فزاینده‌ای دشوار شده است. یکی دیگر از مسائل حساس مرتبط با هجوم مهاجران از سوریه، استفاده غیرقانونی از کارگران سوری به عنوان نیروی کار ارزان در صنعت، کشاورزی و بخش‌های تجاری کوچک است. علاوه بر این، هزینه‌های مالی نگهداری از اردوگاه‌های پناهندگان تأثیر منفی و شدیدی بر برداشت عمومی داشته و باعث ایجاد تنش‌های اجتماعی یا ناآرامی‌هایی علیه پناهندگان در

چندین جوامع محلی شده است (Donelli, 2018:5). طبق داده‌های مرکز آمار ترکیه در سال ۲۰۱۶، ورود آوارگان سوری اشتغال غیر رسمی این کشور را ۲/۳ درصد کاهش داد، و بیش از نیمی از کسانی که شغل خود را از دست دادند، از جمعیت نیروی کار خارج شدند. ورود آوارگان همچنین اجاره مسکن در این کشور را بیش از ۵ درصد افزایش داد (شرفی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۰۳).

۶-۲-۴. امنیت اجتماعی

در مورد ترکیه مسئله امنیتی سازی امنیت اجتماعی از اهمیت ثانویه برخوردار است. پناهندگان توسط جامعه میزبان، عمدتاً در چارچوب تهدیدی برای امنیت اجتماعی (دسترسی به بازار کار، خدمات عمومی از جمله خدمات بهداشتی و هزینه‌های بالای نگهداری پناهندگان) ادراک می‌شوند و در این زمینه خاص مشروعیت حضور پناهندگان در ترکیه را در نظر می‌گیرند. پناهندگان سوری توسط مردم ترکیه عمدتاً به عنوان جامعه‌ای که نظم را مختل می‌کنند، مشاغل را می‌دزدند و تهدیدی برای هویت ملی هستند، درک می‌شوند (Liszkowska, 2020:65). می‌توان گفت جوانانی که تحصیل نکرده‌اند، درآمد کمی دارند و احساس بیگانگی می‌کنند و بحران هویت را تجربه می‌کنند، منبع بسیاری از جرایم در آینده خواهند بود. اگر اقدامی مطابق خواسته‌های مردم محلی انجام نشود، این نسل‌های از دست رفته منبع مافیا و سرقت‌ها در آینده خواهند بود (Inankul, 2016:304).

۵-۲-۶- امنیت زیست محیطی

آلودگی ناشی از زباله و پسماند، مهم‌ترین تهدید زیست محیطی پناهندگان است. یک پژوهش میدانی در سال ۲۰۲۰ در شهر غازی عینتاب ترکیه که میزبان ۳۵۰ هزار پناهجوی سوری است، نشان داد که گرم کردن خانه‌ها با زغال سنگ یا پلاستیک، کیفیت هوا را کاهش داده است. همچنین در جزایر مختلف یونان در نزدیکی سواحل ترکیه مانند Chia, Samos, Lesvos که از نقاط اصلی ورود آوارگان سوری به اروپا بودند، با موارد متعددی از آلودگی محیطی مواجه بوده است. مدیریت ضعیف پسماند و سوزاندن کنترل نشده زباله در کمپ‌ها، انتقال بیماری، افزایش محیط‌های آبی آلوده و انتشار آلاینده‌ها در هوا را به همراه داشته است. همچنین حجم بسیار زیاد پلاستیک و جلیقه‌های نجات که غیر قابل بازیافت هستند، تنها تا آوریل ۲۰۱۶ در این مناطق بیش از ۱۶ هزار متر مکعب گزارش شده است. طبق گزارش کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل در سال ۲۰۱۹، حجم زباله از زمان ورود سوری‌ها به استان‌های غازی عنتب، هاتای و کیلیس در ترکیه، ۲۱/۵ درصد افزایش داشته و هزینه ۲۵ میلیون دلاری را برای جمع‌آوری و حمل زباله به نهادهای مربوطه تحمیل کرده است (شرفی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۰۵).

بررسی اثرات مهاجرت در ابعاد پنجگانه در دو کشور مورد مطالعه به وضوح مصداق امنیتی سازی و امنیتی شدن پدیده مهاجرت در این کشورهاست. از لحاظ نظری، هر مسئله عمومی را می‌توان روی طیفی جای داد که از امور غیرسیاسی تا امور سیاسی تا امور امنیتی کشیده شده است. در اصل، جایگاه یک موضوع روی این طیف ثابت و قطعی نیست: بسته به اوضاع و احوال، هر موضوعی می‌تواند روی هر بخشی از طیف جای گیرد (Buzan et al, 2007). فشارهای ناشی از مهاجرت این مسأله را به تدریج به صورت بخش مهمی از دستور کار امور امنیتی درمی‌آورد (Buzan, 2004). امروزه در اتحادیه اروپا، مهاجرت به عنوان یک موضوع اجتماعی در بستر تحولات سیاسی - اجتماعی تبدیل به یک

موضوع امنیتی شده است که از آن تعبیر به پیوند "امنیت - مهاجرت" نیز شده است که نشان دهنده رابطه عمیق بین مهاجرت و امنیت در اروپای معاصر است. (Mohammadnia, 2003). با توجه به موارد مطرح شده و شکل گیری طیف گسترده ای از دیدگاه های مخالف و موافق با حضور مهاجران افغانستانی در دو سال گذشته در ایران و به همین منوال در ترکیه، می توان از پیوند "امنیت - مهاجرت" در خصوص موارد مورد مطالعه نیز سخن به میان آورد.

جدول ۳. بررسی مقایسه ای اثرات مهاجرت بر ابعاد مختلف امنیتی در ایران و ترکیه

بررسی مقایسه ای اثرات مهاجرت بر ابعاد مختلف امنیتی در ایران و ترکیه		
 ترکیه (مهاجران سوری)	 ایران (مهاجران افغانستانی)	محور
سیستم "حمایت موقت" براساس قانون حمایت خارجی و بین المللی (LFIP) [۲۰۱۳]	ترکیبی از میزبانی انسانی و کنترل مرزی؛ "کارت آمایش" و مجوز کاری محدود	سیستم پذیرش
فشار بر زیرساخت های شهری به ویژه در جنوب و غرب ترکیه؛ هزینه های آموزش و بهداشت	فشار بر بازار کار غیررسمی (در بخش های ساختمانی، کشاورزی و خدماتی)؛ رقابت با کارگران محلی	اقتصادی
ظهور گفتمان ضد مهاجرت در انتخابات ریاست جمهوری؛ مخالفت و واکنش گسترده افکار عمومی	ورود مواد مخدر و قاچاق مرزی از افغانستان؛ خطر اقدامات تروریستی	امنیتی و سیاسی
مسئله اقدام اجتماعی و تنش های قومی - زبانی در مناطق ترک و کرد	تبعیض فرهنگی؛ محدودیت در بخش های آموزش، بهداشت و خدمات؛ چالش های نسل دوم مهاجران افغان	اجتماعی
آلودگی زیست محیطی ناشی از زباله و پسماند؛ مدیریت جمع آوری و حمل زباله	افزایش مصرف آب و منابع محیطی؛ حمل بیماری های مسری ناشی از غیرقانونی بودن مهاجران؛ حاشیه نشینی و ایجاد گتو	زیست محیطی
پانویس: LFIP مخفف قانون حمایت خارجی و بین المللی (۲۰۱۳) است. [1] The Law on Foreigner and International (LFIP)		

چنان که بیان شد، ایران و ترکیه هر دو از مقاصد اصلی مهاجران و آوارگان در منطقه محسوب می شوند و همواره با موج های گسترده جابه جایی جمعیتی مواجه بوده اند. تفاوت بارز میان این دو مقصد در زمینه هویتی، به ترکیب قومی و مذهبی مهاجران بازمی گردد؛ تنوعی که خود زمینه ساز بروز مسائل و چالش های دیگری در جامعه میزبان می شود. مهاجرانی که ترکیه را به عنوان مقصد برمیگزینند از گروه های قومی و مذهبی متنوعی هستند و علاوه بر مهاجران سوری، شامل مهاجرانی از افغانستان، ایران و سایر کشورها نیز می شوند. در مقابل، ایران عمدتاً با موج های مختلف مهاجرت از افغانستان مواجه بوده است. بررسی های انجام شده نشان می دهد که مهاجرت در هر دو کشور به روشنی امنیتی سازی شده است؛ فرایندی که به شکل گیری وابستگی متقابل امنیتی میان این دو بازیگر منجر شده، بدین معنا که هرگونه تحول در وضعیت مهاجرتی یکی از این کشورها، بر ادراکات و سیاست های امنیتی دیگری نیز اثر می گذارد.

۵.۵. مهاجرت، هویت و امنیت در ایران و ترکیه

هویت یکی از مفاهیم مهم در مطالعات امنیتی پس از پایان جنگ سرد محسوب می‌شود؛ زیرا تحول در ماهیت تهدیدات امنیتی موجب شد تحلیل امنیت دیگر صرفاً بر قدرت نظامی و تهدیدهای خارجی دولتها متمرکز نباشد و موضوعاتی همچون هویت، فرهنگ، جامعه و انسجام اجتماعی نیز وارد حوزه مطالعات امنیتی شوند. با این حال، اهمیت یافتن هویت در مطالعات امنیتی به معنای آن نیست که تفاوت‌های هویتی میان گروه‌های اجتماعی، قومی، مذهبی یا مهاجران و جوامع میزبان، به صورت ذاتی منشأ تهدید و خشونت هستند. بلکه مسئله اصلی در رویکردهای جدید امنیتی، چگونگی بازنمایی و تفسیر تفاوت‌های هویتی در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی است.

در این چارچوب، آمارتیا سن در کتاب هویت و خشونت تأکید می‌کند که تقلیل افراد و گروه‌ها به یک هویت واحد و نادیده گرفتن چندلایه بودن هویت انسانی، می‌تواند زمینه شکل‌گیری مرزبندی‌های اجتماعی و تعارض‌های هویتی را فراهم سازد. بنابراین، هویت نه به عنوان علت مستقیم خشونت، بلکه به عنوان پدیده‌ای اجتماعی و سیاسی باید مورد تحلیل قرار گیرد که نحوه تعریف، برجسته‌سازی و استفاده از آن توسط بازیگران مختلف، پیامدهای متفاوتی ایجاد می‌کند.

از منظر مکتب کپنهاگ، امنیت اجتماعی به توانایی یک جامعه برای حفظ الگوهای بنیادین هویتی، فرهنگی و اجتماعی خود در برابر تغییرات و فشارهای داخلی و خارجی مربوط است. در این دیدگاه، یک پدیده زمانی به مسئله امنیتی تبدیل می‌شود که از طریق فرآیندهای گفتمانی و سیاسی، به عنوان تهدیدی علیه «هویت جمعی» یا «انسجام اجتماعی» بازنمایی شود. بنابراین، مهاجرت به خودی خود یک تهدید امنیتی محسوب نمی‌شود؛ بلکه در شرایط خاص، مانند ورود گسترده مهاجران، ضعف سیاست‌های ادغام، فشارهای اقتصادی یا وجود نگرانی‌های اجتماعی، ممکن است توسط برخی بازیگران به عنوان مسئله‌ای امنیتی تعریف شود.

بوزان و همکاران معتقدند که در حوزه امنیت اجتماعی، رابطه میان «خود» و «دیگری» اهمیت زیادی دارد؛ زیرا جوامع معمولاً هویت خود را در تعامل و مقایسه با دیگری تعریف می‌کنند. با این حال، وجود چنین تمایزی الزاماً به معنای دشمن‌سازی یا تهدیدآفرینی نیست، بلکه زمانی به مسئله امنیتی تبدیل می‌شود که تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی در قالب گفتمان‌های تهدیدآمیز بازنمایی شوند (Buzan et al, 2007: 97). بر این اساس، مطالعه مهاجرت از منظر امنیت اجتماعی باید به جای تمرکز بر تفاوت‌های هویتی مهاجران و جامعه میزبان، بر چگونگی شکل‌گیری ادراک تهدید، سیاست‌های دولت‌ها و واکنش‌های اجتماعی تمرکز کند.

در منطقه خاورمیانه، اهمیت موضوع هویت به دلیل وجود ساختارهای اجتماعی متنوع، مرزهای سیاسی برآمده از تحولات تاریخی، تنوع قومی، زبانی و مذهبی و همچنین هم‌پوشانی برخی هویت‌های فراملی افزایش یافته است. احسانی معتقد است که شکل‌گیری دولت‌های مدرن در بسیاری از کشورهای این منطقه همواره با مسئله مدیریت تنوع هویتی همراه بوده است؛ زیرا گروه‌های مختلف اجتماعی در چارچوب مرزهای سیاسی واحد قرار گرفته‌اند و این امر در برخی شرایط، زمینه بروز چالش‌های سیاسی و اجتماعی را فراهم کرده است (Ehsani, 2019: 72). با این حال، این تنوع هویتی به خودی خود موجب ناامنی نمی‌شود، بلکه نحوه مدیریت سیاسی، ساختارهای حکمرانی و نوع مواجهه دولت‌ها با تفاوت‌های اجتماعی تعیین‌کننده است.

از دیدگاه بوزان و همکاران، مهاجرت یکی از موضوعاتی است که در شرایط خاص می تواند وارد حوزه امنیتی شود؛ به ویژه زمانی که جریان های مهاجرتی گسترده با نگرانی هایی درباره تغییرات جمعیتی، انسجام اجتماعی، ظرفیت های اقتصادی یا هویت فرهنگی جامعه میزبان همراه شوند. بنابراین، مسئله اصلی در تحلیل امنیتی مهاجرت، بررسی این موضوع است که چگونه یک جریان جمعیتی به موضوعی امنیتی تبدیل می شود، نه اینکه مهاجران به دلیل ویژگی های هویتی خود تهدید تلقی شوند (Buzan et al, 2007: 191).

در تجربه ترکیه، حضور گسترده پناهندگان سوری نمونه ای از پیوند میان مهاجرت، هویت و امنیت اجتماعی است. ترکیه با میزبانی بیش از سه میلیون پناهنده سوری، یکی از مهم ترین کشورهای پذیرنده مهاجران اجباری در جهان محسوب می شود. ترکیب جمعیتی پناهندگان سوری در ترکیه نیز متنوع است و شامل گروه های مختلف قومی و زبانی، از جمله عرب ها و کردها، می شود. (Turkoglu, 2026: 693) با این حال، چالش امنیتی ناشی از این حضور نه از هویت قومی یا زبانی این گروه ها، بلکه از نحوه مدیریت حضور طولانی مدت آنان، سیاست های ادغام اجتماعی، نگرش های عمومی و بازنمایی سیاسی مسئله مهاجرت ناشی می شود. همان گونه که مشیرزاده اشاره می کند، هویت های متنوع در خاورمیانه می توانند در شرایط خاص به موضوعات سیاسی و امنیتی تبدیل شوند، زیرا گفتمان های مختلف سیاسی ممکن است بر برداشت های متفاوت از خود و دیگری تأثیر بگذارند. (Moshirzadeh, 2013: 22)

در ایران نیز حضور چند دهه ای مهاجران افغانستانی نشان می دهد که مهاجرت چگونه می تواند با موضوعاتی همچون اشتغال، خدمات عمومی، مدیریت مرزها، ادغام اجتماعی و انسجام جامعه میزبان پیوند یابد. با وجود تفاوت های فرهنگی و اجتماعی میان جامعه ایرانی و مهاجران افغانستانی، مسئله اصلی در این زمینه نیز نه تفاوت هویتی، بلکه نحوه سیاست گذاری، مدیریت مهاجرت و شکل گیری ادراکات اجتماعی درباره حضور مهاجران است. بر اساس نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای، مرزها و تعاملات میان کشورهای همجوار نقش مهمی در شکل دهی به پویای امنیتی دارند. ایران و ترکیه به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی، همجواری با کانون های بحران مهاجرفرست و قرار گرفتن در مسیرهای اصلی مهاجرتی، با چالش های مشابهی مواجه هستند. از این منظر، همکاری منطقه ای و ایجاد سازوکارهای هماهنگ میان دو کشور می تواند زمینه مدیریت بهتر جریان های مهاجرتی را فراهم سازد. در همین راستا، دیپلماسی مهاجرت می تواند به عنوان یک ابزار سیاستی برای توسعه همکاری های مرزی، تنظیم سازوکارهای حقوقی، تبادل اطلاعات و کاهش پیامدهای امنیتی ناشی از مدیریت ناکارآمد مهاجرت مورد توجه قرار گیرد.

۶.۵. دیپلماسی مهاجرت

افزایش گسترده و پیچیدگی جریان های مهاجرتی در دهه های اخیر سبب شده است که مهاجرت از یک موضوع صرفاً اجتماعی و انسانی فراتر رفته و به یکی از مسائل مهم در حوزه روابط بین الملل، سیاست خارجی و مطالعات امنیتی تبدیل شود. در این میان، دولت ها با چالش مهمی مواجه هستند؛ از یک سو موظف به رعایت تعهدات انسانی و حقوقی در قبال پناهندگان و مهاجرانند و از سوی دیگر، مدیریت پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی ناشی از ورود گسترده جمعیت های مهاجر را در دستور کار خود قرار می دهند. از همین رو، مهاجرت در بسیاری از مناطق جهان به موضوعی فراتر از سیاست داخلی تبدیل شده و به حوزه تعاملات دیپلماتیک میان دولت ها راه یافته است.

در چنین شرایطی، مفهوم «دیپلماسی مهاجرت» در ادبیات مطالعات مهاجرت و روابط بین‌الملل مطرح شده است. این مفهوم به استفاده دولت‌ها از ابزارها، سازوکارها و فرایندهای دیپلماتیک برای مدیریت جابه‌جایی‌های فرامرزی جمعیت اشاره دارد و بیانگر آن است که مهاجرت چگونه می‌تواند به موضوعی در روابط دوجانبه، چندجانبه و مذاکرات بین‌المللی تبدیل شود. (Adamson & Tsourapas, 2019: 114) بنابراین، دیپلماسی مهاجرت به معنای جایگزینی سیاست‌های داخلی مهاجرتی نیست، بلکه به چگونگی پیوند یافتن مسئله مهاجرت با اهداف سیاست خارجی، ملاحظات امنیتی و تعاملات بین‌المللی دولت‌ها اشاره دارد.

بر اساس این رویکرد، دولت‌ها ممکن است از دیپلماسی مهاجرت در قالب‌های مختلفی همچون توافقات دوجانبه، همکاری‌های منطقه‌ای، کنترل مشترک مرزها، تبادل اطلاعات، مدیریت بازگشت مهاجران و دریافت حمایت‌های مالی و فنی استفاده کنند. در واقع، زمانی که جریان‌های مهاجرتی از مرزهای ملی عبور کرده و پیامدهای آن چندین کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد، مدیریت آن دیگر صرفاً در اختیار یک دولت باقی نمی‌ماند و نیازمند شکل‌گیری سازوکارهای همکاری میان کشورهای مبدأ، مقصد و مسیر خواهد بود.

ارتباط دیپلماسی مهاجرت با چارچوب نظری این پژوهش را می‌توان در پیوند میان امنیت‌سازی مهاجرت و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای مشاهده کرد. از منظر مکتب کپنهاگ، یک موضوع زمانی به مسئله امنیتی تبدیل می‌شود که از طریق گفت‌وگوهای سیاسی و اجتماعی به‌عنوان تهدید مهمی برای یک جامعه یا دولت معرفی شود. با این حال، امنیتی شدن یک موضوع الزاماً به معنای حذف یا طرد آن نیست، بلکه می‌تواند زمینه ایجاد سازوکارهای جدید همکاری برای مدیریت آن را نیز فراهم آورد. در این چارچوب، مهاجرت‌های گسترده ناشی از جنگ، بی‌ثباتی سیاسی و بحران‌های انسانی، مانند مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران و پناهندگان سوری به ترکیه، پدیده‌هایی هستند که پیامدهای آنها از سطح ملی فراتر رفته و ابعاد منطقه‌ای پیدا کرده‌اند.

این موضوع با منطق نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای بوزان و ویور نیز سازگار است؛ زیرا بر اساس این نظریه، امنیت دولت‌ها در مناطق جغرافیایی به دلیل وابستگی متقابل امنیتی، جدا از یکدیگر قابل تحلیل نیست و تهدیدهای مشترک می‌توانند زمینه شکل‌گیری الگوهای همکاری میان بازیگران منطقه‌ای را فراهم سازند (Buzan & Wæver, 2003). بر این اساس، مهاجرت گسترده در منطقه‌ای مانند خاورمیانه نه فقط مسئله یک کشور خاص، بلکه بخشی از پویای امنیتی مشترک میان کشورهای همجوار است. بنابراین، دیپلماسی مهاجرت را می‌توان یکی از سازوکارهای همکاری در چارچوب یک مجموعه امنیتی منطقه‌ای برای کاهش پیامدهای منفی مهاجرت و مدیریت مشترک آن دانست.

تجربه ترکیه در مواجهه با بحران پناهندگان سوری نمونه‌ای روشن از نقش دیپلماسی مهاجرت در روابط بین‌الملل معاصر است. پس از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، ترکیه به یکی از مهم‌ترین کشورهای میزبان پناهندگان در جهان تبدیل شد و مسئله مهاجرت به یکی از محورهای اصلی روابط این کشور با اتحادیه اروپا تبدیل گردید. در توافق مهاجرتی ترکیه و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۶، آنکارا متعهد شد کنترل بیشتری بر مسیرهای مهاجرت غیرقانونی اعمال کند و در مقابل، اتحادیه اروپا حمایت‌های مالی و سیاسی بیشتری برای مدیریت وضعیت پناهندگان در اختیار ترکیه

قرار دهد. این توافق نشان داد که مهاجرت چگونه می‌تواند به یک موضوع امنیتی - دیپلماتیک تبدیل شود و دولت‌ها را به سوی همکاری‌های فراملی سوق دهد. (Liszkowska, 2020: 66)

همچنین، همان‌گونه که Adamson و Tsourapas تأکید می‌کنند، دیپلماسی مهاجرت صرفاً به مدیریت فنی جریان‌های مهاجرتی محدود نمی‌شود، بلکه با حوزه‌هایی همچون امنیت ملی، منافع اقتصادی، سیاست خارجی و حتی قدرت نرم دولت‌ها ارتباط پیدا می‌کند. دولت‌ها ممکن است در شرایط مختلف، مهاجرت را به‌عنوان حوزه‌ای برای همکاری، مذاکره یا حتی چانه‌زنی در روابط خارجی خود مورد استفاده قرار دهند (Adamson & Tsourapas, 2019: 124).

در مورد ایران و ترکیه نیز، با توجه به جایگاه ژئوپلیتیکی این دو کشور و قرار گرفتن آنها در مجاورت کانون‌های مهم مهاجرفرست منطقه، مسئله مهاجرت به یک چالش مشترک امنیتی و مدیریتی تبدیل شده است. ایران طی چند دهه گذشته میزبان جمعیت قابل توجهی از مهاجران افغانستانی بوده و ترکیه نیز پس از بحران سوریه با حضور گسترده پناهندگان سوری مواجه شده است. در چنین شرایطی، مدیریت پایدار مهاجرت صرفاً از طریق اقدامات داخلی امکان‌پذیر نیست و نیازمند همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای در زمینه کنترل مرزها، تبادل اطلاعات، سیاست‌های اقامتی، حمایت‌های انسانی و برنامه‌های ادغام اجتماعی است.

بر این اساس، در پژوهش حاضر دیپلماسی مهاجرت به‌عنوان یک نظریه مستقل یا چارچوب تحلیلی اصلی مطرح نمی‌شود؛ بلکه به‌عنوان یک راهکار سیاستی و پیامد عملی حاصل از تحلیل امنیتی مهاجرت در ایران و ترکیه مورد توجه قرار می‌گیرد. به بیان دیگر، هنگامی که مهاجرت در چارچوب مجموعه امنیتی منطقه‌ای به‌عنوان یک مسئله مشترک میان بازیگران منطقه‌ای درک شود، دیپلماسی مهاجرت می‌تواند زمینه‌ای برای تبدیل رویکردهای صرفاً امنیتی و محدودکننده به الگوهای همکاری منطقه‌ای و مدیریت مشترک این پدیده فراهم آورد.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تطبیقی امنیتی شدن مهاجرت در ایران و ترکیه، در چارچوب نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای، انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهاجرت در هر دو کشور صرفاً پدیده‌ای جمعیتی یا انسانی نیست، بلکه در نتیجه شرایط ژئوپلیتیکی، بحران‌های منطقه‌ای و استمرار ناامنی در کشورهای مبدأ، به موضوعی چندبعدی با پیامدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی بدل شده است. با این حال، بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که امنیتی شدن مهاجرت در این دو کشور از الگویی یکسان پیروی نمی‌کند و متأثر از تفاوت‌های تاریخی، ساختارهای سیاسی، ظرفیت‌های نهادی و ترکیب جمعیت مهاجر، صورت‌های متفاوتی یافته است.

در ایران، حضور چند دهه‌ای مهاجران افغانستانی موجب شده مسئله مهاجرت از یک وضعیت موقت ناشی از بحران‌های افغانستان، به پدیده بلندمدت اجتماعی و امنیتی تبدیل شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین حوزه‌های تأثیرگذاری مهاجرت در ایران را باید در ابعاد امنیت اجتماعی، اقتصادی و مرزی جست‌وجو کرد. تمرکز جمعیت مهاجر در برخی استان‌ها - به‌ویژه مناطق شرقی کشور و کلان‌شهرهایی مانند تهران - فشار بر بازار کار، خدمات عمومی، نظام آموزشی و زیرساخت‌های شهری را افزایش داده است. همچنین، طولانی شدن حضور مهاجران و پیچیدگی وضعیت اقامتی بخشی از آنان، موضوعاتی چون مدیریت هویت، ادغام اجتماعی و کنترل مرزها را به یکی

از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاری بدل کرده است. در این میان، برخی نگرانی‌های اجتماعی درباره افزایش جرم یا تحولات جمعیتی در مناطق مهاجرپذیر، به فرایند امنیتی‌شدن مهاجرت در افکار عمومی و گفت‌وگوهای سیاسی ایران دامن زده است؛ هرچند این امر به معنای وجود رابطه‌ای ذاتی میان مهاجرت و جرم نیست، بلکه بازتاب‌دهنده نحوه ادراک و بازنمایی امنیتی این پدیده در جامعه میزبان است.

در ترکیه، امنیتی‌شدن مهاجرت عمدتاً تحت تأثیر بحران سوریه پس از سال ۲۰۱۱ و ورود میلیون‌ها پناهنده سوری شکل گرفته است. برخلاف ایران که با مهاجرتی طولانی‌مدت و عمدتاً ناشی از بحران افغانستان مواجه بوده، ترکیه ابتدا با وضعیتی اضطراری و انسانی روبه‌رو شد که به تدریج به مسئله‌ای پایدار در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بدل گردید. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین پیامدهای امنیتی مهاجرت در ترکیه در حوزه‌هایی چون مدیریت شهری، فشار بر خدمات عمومی، مباحث هویتی، رقابت‌های سیاسی داخلی و نگرانی‌های مربوط به انسجام اجتماعی نمایان شده است؛ به‌ویژه تمرکز جمعیت مهاجر در شهرهای بزرگی مانند استانبول، حساسیت‌های اجتماعی و سیاسی نسبت به سیاست‌های پذیرش و ادغام مهاجران را تشدید کرده است.

مقایسه دو مورد نشان می‌دهد که مهم‌ترین وجه اشتراک ایران و ترکیه، مجاورت هر دو کشور با کانون‌های بحران‌خیز منطقه‌ای و در نتیجه، قرارگیری آنها در معرض پویای امنیتی فرامرزی است. در هر دو کشور، مهاجرت در آغاز به عنوان مسئله‌ای انسانی و موقت درک شد، اما استمرار جریان‌های مهاجرتی و افزایش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی، آن را به موضوعی در دستور کار امنیتی دولت‌ها تبدیل کرد. با این حال، تفاوت اصلی در ماهیت و شیوه مدیریت این پدیده نهفته است: ایران بیشتر با الگوی «همزیستی طولانی‌مدت همراه با کنترل و ادغام محدود» مواجه بوده، در حالی که ترکیه تجربه «پذیرش گسترده اضطراری و تلاش پسینی برای مدیریت ادغام اجتماعی و سیاسی» را پشت سر گذاشته است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای بوزان و ویور چارچوب مناسبی برای تبیین این وضعیت فراهم می‌کند؛ زیرا مهاجرت در ایران و ترکیه را نمی‌توان صرفاً در سطح ملی تحلیل کرد. تحولات افغانستان و سوریه نشان داده است که ناامنی در یک واحد سیاسی می‌تواند پیامدهای امنیتی مستقیمی برای کشورهای همجوار ایجاد کند؛ بنابراین، مهاجرت را باید یکی از نمودهای سرریز بحران‌های منطقه‌ای و بخشی از پویای امنیتی مشترک میان کشورهای منطقه دانست.

در این چارچوب، مدیریت مهاجرت صرفاً از طریق سیاست‌های محدودکننده داخلی یا اقدامات امنیت مرزی میسر نیست، بلکه نیازمند شکل‌گیری سازوکارهای همکاری منطقه‌ای است. دیپلماسی مهاجرت می‌تواند یکی از ابزارهای مهم در این زمینه باشد؛ زیرا از طریق هماهنگی میان کشورهای مبدأ، مقصد و سازمان‌های بین‌المللی، زمینه‌هایی چون تبادل اطلاعات، مدیریت مرزها، تنظیم سیاست‌های اقامتی، حمایت از بازگشت داوطلبانه، کاهش مهاجرت غیرقانونی و ارتقای ظرفیت‌های همکاری منطقه‌ای را فراهم می‌سازد.

در نهایت، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مهاجرت در ایران و ترکیه تهدیدی ذاتی نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی است که پیامدهای آن را نحوه مدیریت سیاسی، اجتماعی و امنیتی‌اش تعیین می‌کند. بر این اساس، رویکرد مطلوب برای مواجهه با این مسئله، گذار از امنیتی‌سازی صرف به سمت مدیریت جامع، همکاری منطقه‌ای و

سیاست‌های مبتنی بر تنظیم، ادغام و هماهنگی دیپلماتیک است؛ رویکردی که ضمن حفظ ملاحظات امنیتی دولت‌ها، می‌تواند از تبدیل مهاجرت به منبعی پایدار برای تنش در مجموعه امنیتی منطقه‌ای جلوگیری کند.

۶. مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله به صورت مساوی بوده است.

۷. منابع مالی

این مقاله حاصل پژوهش مستقل نویسندگان است و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

۸. تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Abolfathi, Mohammad, & Nouri, Mokhtar. (2013). Revolutionary developments in the Middle East and the national security of the Islamic Republic of Iran. *Biannual Journal of Islamic Awakening Studies*, 2(3), 9–27. (In Persian)
- Adamson, Fiona B., & Tsourapas, Gerasimos. (2019). Migration diplomacy in world politics. *International Studies Perspectives*, 20(2), 113–128. <https://doi.org/10.1093/isp/eky015>
- Ahmadi, Mohammad Reza. (2005). Culture, power, and national security. *Morabian Journal*, 5(16), 113–139. (In Persian)
- Asr Iran. (2024). Strange statistics from the Ministry of Justice: 8,000 Afghan prisoners in Iranian prisons? Retrieved on 13/9/1403, from <https://www.asriran.com/fa/news/1018677> (In Persian)
- Buzan, Barry, & Wæver, Ole. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole, & de Wilde, Jaap. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers
- Buzan, Barry, Wæver, Ole, & de Wilde, Jaap. (2007). *A new framework for security analysis* (Alireza Tayeb, Trans.). Tehran: Research Institute for Strategic Studies. (In Persian)
- Buzan, Barry. (2011). *People, states and fear* (Research Institute for Strategic Studies, Trans.). Tehran: Research Institute for Strategic Studies. (In Persian)
- Donelli, Federico. (2018). Syrian refugees in Turkey: A security perspective. *New England Journal of Public Policy*, 30(2), Article 7. <https://scholarworks.umb.edu/nejpp/vol30/iss2/7/>
- Donelli, Federico. (2018). Syrian refugees in Turkey: A security perspective. *New England Journal of Public Policy*, 30(2), Article 7. <https://scholarworks.umb.edu/nejpp/vol30/iss2/7/>
- Donya-e-Eqtasad. (2025). Tehran's governor announced the freeing of 2,700 classrooms following the departure of unauthorized foreign nationals. Retrieved on 4/6/1404, from <https://donya-e-eqtasad.com/-62/4207725> (In Persian)
- Ehsani, Hossein. (2019). Analysis of the Middle East security environment with emphasis on the issue of identity. *Kateb Quarterly*, 6(15), 71–95. (In Persian)
- Ghosh, Anwesha. (2019). *Identity and marginality in India: Settlement experience of Afghan migrants*. Routledge.
- Hammihan Online. (2024). Iran hosts more than 5 million migrants and refugees, about 80% of whom lack legal residence documents. Retrieved on 27/7/1403, from <https://www.hammihanonline.ir/-23/23473> (In Persian)
- Inankul, Hakan. (2016). An analysis on the impact of the Syrian refugees on Turkey's security with the main subjects of migration and criminal acts. *European Scientific Journal*, 12(5), 297–312. <https://doi.org/10.19044/esj.2016.v12n5p297>

- InfoMigrants. (n.d.). <https://www.infomigrants.net/prs/post/6892>
- Jafari-Far, Ehsan, & Majidi, Mohammad Reza. (2018). The security crisis in West Asia and the rise of far-right parties in Europe. *Quarterly of Southwest Asia Studies*, 1(3), 1–34. (In Persian)
- Jahangiri, Jahangir, & Mosavat, Ebrahim. (2013). Examining factors affecting women's social security (Case study: Women aged 15–40 in Shiraz). *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 2(6), 41–55. (In Persian)
- Khabar Foori. (2024). Destruction of Iranian producers by Afghans / 80 percent of bag manufacturing units are Afghan. Retrieved on 11/6/1403, from <https://www.khabarfoori.com/145/3092612> (In Persian)
- Koca, Burcu Toğral. (2016). Syrian refugees in Turkey: From “guests” to “enemies”? *New Perspectives on Turkey*, 54, 55–75. <https://doi.org/10.1017/npt.2016.4>
- Koch, Bettina, & Stivachtis, Yannis A. (2019, May 11). Introducing regional security in the Middle East. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2019/05/11/introducing-regional-security-in-the-middle-east/>
- Liszkowska, Dominika. (2020). Migration crisis and its impact on the internal situation in Turkey. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 24(3), 63–83. <https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.4>
- Mencutek, Zeynep Sahin. (2023). The geopolitics of returns: Geopolitical reasoning and space-making in Turkey's repatriation regime. *Geopolitics*, 28(3), 1079–1105. <https://doi.org/10.1080/14650045.2022.2081550>
- Mohammadi, Yadollah, Khodavardi, Hassan, Kashishian Siraki, Garineh, & Motalebi, Masoud. (2019). Challenges and opportunities of the presence of Afghan nationals and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran after the Taliban. *Political Studies Quarterly*, 12(46), 1–20. (In Persian)
- Moshirzadeh, Homeira. (2013). Identity and security in the Middle East. *Iranian Review of Foreign Affairs*, 4(2), 5–32.
- Niknami, Roxana. (2013). Challenges facing social security in Europe after September 11. *Foreign Relations Quarterly*, 6(1), 221–249. (In Persian)
- Nourmohammadi, Morteza, & Fasihi Dolatshahi, Mohammad Aref. (2018). Application of the regional security complex theory in analyzing issues and patterns of relations in South Asia. *Quarterly of Political and International Approaches*, 153–189. (In Persian)
- Qasemy, Ahmad. (2024). Securitization, exploitation and temporization of Afghan immigrants and refugees in Iran. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 8(12), 983–992. <https://doi.org/10.47772/IJRIS.2024.8120083>
- Schmeidl, Susanne. (2002). (Human) security dilemmas: Long-term implications of the Afghan refugee crisis. *Third World Quarterly*, 23(1), 7–29.
- Sharafi, Hadi, Akbarzadeh, Fereydoun, Karimi-Fard, Hossein, & Jalalpour, Shiva. (2024). Explaining the security consequences of the Syrian refugee crisis on destination countries in 2011–2023. *Journal of Political Geography Research*, 9(1), 93–109. (In Persian)
- Stivachtis, Yannis A. (2008). International migration and the politics of identity and security. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(1), 1–24.
- Titir Tejarat. (2024). None of the Afghan nationals work in Iran's mines / Afghans have taken luxury and high-paying jobs from Iranians. Retrieved on 20/12/1403, from <https://www.titrtejarat.com/fa/tiny/news-5907> (In Persian)
- Turkoglu, Oguzhan. (2026). Security concerns, ethnic relations, and attitudes toward refugees: Evidence from Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 52(3), 686–710. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2524030>
- Zarqani, Seyyed Hadi, & Mousavi, Seyyede Zahra. (2013). International migrations and national security. *Strategic Studies Quarterly*, 16(1), 8–24. (In Persian)